

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra systematické teologie a filozofie

Ing. Pavel Večeřa

**Cyrlometodějská misie v pojetí kardinála Tomáše
Špidlíka, SJ a jeho aktuálnost pro současnost**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. ThLic. Barbora Šmejdová, Ph.D.

Praha 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 1. července 2021

Ing. Pavel Večeřa

Bibliografická citace

Cyrlometodějská misie v pojetí kardinála Tomáše Špidlíka, SJ a jeho aktuálnost pro současnost [rukopis]: -: bakalářská práce/Pavel Večeřa; vedoucí práce: Barbora Šmejdová. Praha, 2021. 48 s.

Anotace

Tato práce rozvíjí tři klíčová témata díla Tomáš Špidlíka, SJ: za prvé vitalismus (pravda je to, co dýchá, co žije), za druhé personalismus a za třetí poznání srdcem (celostní poznání). Kardinál Špidlík ve svém díle navíc hledá předchůdce (Řehoře Naziánského, Konstantina-Cyrila), které vnímá jako vzory pro prostřednictví mezi Východem a Západem, ale také otvírá téma prostřednictví za horizont Evropy do dalších zemí v globalizovaném světě a otevírá téma interkulturalismu.

Současně upozorňuje na další dvě zajímavá témata. Těmi jsou za prvé oslabení Evropy (nábožensky a kulturně) schizmatem mezi Východem a Západem, za druhé, jak tato oslabená Evropa není schopna vykročení ze svých bran, aby její křesťanská inkulturace (misijní činnost) byla úspěšně přijata v mimoevropských zemích. Hlavní přidanou hodnotou prostřednictví je srozumitelnost a láskyplné přijetí pro více různých skupin, které se liší jazykem, náboženstvím, vírou, kulturou (interkulturalismus).

Klíčová slova

misie, inkulturace, interkulturalismus, slovanská spiritualita, ekumenismus, prostřednictví, Sv. Cyril, Tomáš Špidlík, Sv. Řehoř Naziánský

Abstract

Significance of the mission of Saint Cyril and Methodius from the point of view of Tomas cardinal Spidlik and its topicality for nowadays

This work develops three main topics of Tomas Spidlik's writings: vitalism (truth is what is breathing, what is living), personalism and cognition by heart (holistic cognition). Cardinal Spidlik searched in his writings predecessors (Saint Gregory of Nazianzus, Saint Cyril), who are patterns for mediation between the East and the West. He also opened topic of mediation beyond the European horizon to other continents in globalized world and opened topic of interculturalism.

The work is willing to draw attention to other interesting topics. These are firstly weakened Europe in religious and cultural way, secondly how this weakened Europe can not go beyond its gates and expect successful invitation in countries out of Europe. Mediation (in the context of inculturation) has its main goal in understanding and loving accepting for many groups or communities, which vary in language, religion, belief, values and culture (interculturalism).

Keywords

mission, inculturation, interculturalism, slavic spirituality, ecumenism, mediation, Saint Cyril, Saint Methodius, Tomáš Špidlík, Saint Gregory of Nazianzus,

Počet znaků (včetně mezer): 107 524

Obsah

Úvod.....	7
1. Cyrilometodějská misie, východní a západní evropské křesťanství a ideál nerozdělené církve.....	9
1.1 Slované jako most mezi Východem a Západem	9
1.2 Idea nerozdělené církve vs. dezintegrační/divergentní vývoj východní a západní církve ..	15
1.3 Reintegrace, ekumenismus, spolupráce Východu a Západu na nové úrovni jako dýchání oběma plícemi	18
2. Cyrilometodějská misie a slovanská inkulturace	23
2.1 Inspirace učením sv. Řehoře Naziánského a koncepce slovanské misie	23
u sv. Cyrila	23
2.2 Inkulturace a cyrilometodějská misie u Tomáše kardinála Špidlíka, SJ	26
2.3 Specifika slovanské spirituality u Tomáše kardinála Špidlíka, SJ ve vazbě na cyrilometodějskou misii	33
3. Cyrilometodějská misie a povolání prostředníka.....	36
3.1 Úloha prostředníka v životě a díle sv. Řehoře Naziánského jako inspirace pro sv. Cyrila a cyrilometodějskou misii	36
3.2 Úloha prostředníka v životě a díle sv. Cyrila ve vazbě na cyrilometodějskou misii	38
3.3 Úloha prostředníka v životě a díle Tomáše kardinála Špidlíka, SJ ve vazbě na cyrilometodějskou misii	43
Závěr	45
Seznam literatury	47

Úvod

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřil na téma cyrilometodějské misie z 9. století z pohledu teologie kardinála Tomáše Špidlíka, SJ (1919–2010). O toto téma jsem se velmi zajímal od svých mladých let, ale většina literatury, kterou jsem v té době přečetl, se soustředila na historické fakty. Skutečně teologické základy a hlubší kulturní přínos této misie byl velmi opomíjen. Tato práce nemá za cíl věnovat se tématům z církevních dějin; jsou uváděna jen na okraj pro doplnění historického kontextu. Kromě církevních dějin práce zasahuje do oblastí systematické a spirituální teologie, ekleziologie a katechetiky. Těžiště práce spočívá v analýze teologických otázek z díla Sv. Řehoře Naziánského, Sv. Cyrila a Tomáše kardinála Špidlíka, SJ.

Klíčovými pojmy mé práce jsou prostřednictví, jazyk, porozumění, předporozumění, inkulturace, kterou se rozumí inkulturace křesťanská do kultur jednotlivých národů s důrazem na slovanské národy Evropy. U všech třech osobností lze identifikovat jejich roli prostředníka při přiblížení křesťanské nauky cílové skupině, s níž pracovali, k níž se lidsky přiblížili.

Předporozumění je založeno na principu, že při každém poznání má poznávající již nějaké základní a minimální povědomí o předmětu, který hodlá poznat. Blíže se tímto tématem zabývá hermeneutika. Inkulturace představuje dynamický vztah mezi vírou a kulturou, víra je zasévána jako semeno do určité kultury. V ní nalézají sebevyjádření, které vychází z dané kultury, aby nakonec tuto kulturu proměnila v křesťanskou.¹ Prostřednictvím je poslán a charisma osoby, která je otevřena k přinášení Slova jiným národům a kulturám.

Jazyk nelze zúžit na slovní zásobu, gramatiku, syntax, správný prostředník musí jít ještě blíže k lidem, k jejich předporozumění, které nabyli ještě před prvním setkáním s křesťanskými obsahy, čerpat ze zkušenosti jejich denního života – použít jejich slova v navyklých významech a v souvislostech, kterými denně žijí, v jejich radostech, problémech a trápeních. Katolická církev toto pojetí přijala plně za své až s 2. vatikánským koncilem, o to více je vidět, že Cyril a Metoděj o více než tisíce let předběhli dobu.

Prostředník si hledá cestu k lidem skrze vlastní nitro (srdce), jímž zpracovává a přijímá za své kulturu, do níž přichází. Proces úspěšného předávání předpokládá nejdříve úspěšné přijímání cizí kultury u samotného prostředníka, tedy porozumět jejímu předporozumění. Je třeba pochopit své posluchače, své čtenáře, až poté jim lze něco úspěšně předat, aby učení přijali za své. Ale zároveň prostředník bojuje uvnitř sebe o zachování autenticity, o soulad se svým nitrem (srdcem), protože jinak jím

---

¹ Blíže k tomuto tématu viz *Gaudium et spes* čl. (58), *Lumen gentium* čl. (17), *Catehesi tradendae* – dokument synody biskupů z roku 1977 anebo článek z oblasti české katechetiky: <http://cestykatecheze.cz/casopis/2010-1/Inkulturace.html> ve stavu ze dne 30.4.2021.

předávané obsahy přestanou dýchat, přestanou být pravdou, která je živá a nebude přijata, bude odmítnuta. Tento vnitřní boj svádí každý, kdo se k úloze či roli prostředníka, učitele zavázal.

Jak v tomto boji trpěli, hledali, nacházeli a byli úspěšní Sv. Řehoř Naziánský, Sv. Cyril a Tomáš Špidlík, SJ se snaží ukázat moje skromná bakalářská práce. Práce je členěna do tří základních částí, z nichž první se zaměřuje na oblast rozdělení Východu a Západu v křesťanské církvi, abych uvedl do kontextu, v němž se odehrávala cyrilometodějská misie), druhá analyzuje slovanskou inkulturaci v kontextu Velké Moravy 9. století, abych přiblížil aktivitu samotného Sv. Cyrila, a třetí na úlohu prostředníka na příkladu Sv. Řehoře Naziánského, Sv. Cyrila a samotného Tomáš Špidlíka, SJ, protože úlohou prostředníka je být středem, zdrojem a hybatelem křesťanské inkulturace.

Cílem práce je dobrat se zjištění, zda myšlenky tří uvedených osobností, postupy při inkulturaci křesťanství využité Sv. Cyrilem při velkomoravské misii v 9. století mohou být aktuální a aplikovatelné i v dnešním světě 21. století, a to tím způsobem, že je porovnám s nároky a principy církevních dokumentů 2. vatikánského koncilu nebo novějšími církevními dokumenty na ně navazujícími. Cíle práce budou vyhodnoceny v závěru práce.

1. Cyrilometodějská misie, východní a západní evropské křesťanství a ideál nerozdělené církve

1.1 Slované jako most mezi Východem a Západem

Špidlík klade rozdělení Východu a Západu do roku 286, kdy Římskou říši rozdělil svým dekretem císař Dioklecián.² Dle mého názoru leží počátek tohoto rozdělení již u Alexandra Makedonského, na jímž dobytých územích se rozvinul helénismus, jehož znaky jsou rozšíření řečtiny, řecké filozofie, umění, škol, výstavba hipodromů, amfiteátrů, škol a lázní. Za hlavní střediska helénismu můžeme považovat Athény, Alexandrii a Antiochii, z nichž dvě posledně jmenovaná sehrála roli významných křesťanských škol pozdní antiky s aktivním podílem na vývoji prvních ekumenických koncilů.

Řím sice získal na tomto území později dominanci, pokud jde o vojenství a veřejnou správu, ale sám nepřinesl výraznou inovaci v kultuře a náboženství, vesměs přebíral řecké vzory. V Itálii, Španělsku či Kartágu nebyl pro změnu vliv helénismu tak silný, proto se v nich prosadil více římský či latinský vliv, s latinou jako určujícím jazykem pro tvorbu děl v oblasti literatury, teologie, filozofie a historie. Zasluhou benediktinských a iroskotských mnichů se tato kultura rozšířila i na území Galie, Germánie a Británie a s jistou mírou zjednodušení o ní můžeme hovořit jako o křesťanském Západu.

Západní křesťanství dosáhlo před cyrilometodějskou misí vrcholu na dvoře Karla Velikého a jeho následníků, především díky působení Benedikta z Aniane a Alcuina z Yorku. Slovanské národy, které se migrací dostaly do prostoru mezi Franckou říší a Byzancí se staly samozřejmě předmětem zájmu obou velmocí raného středověku. Ale i papež a konstantinopolský patriarcha nestáli stranou snahy o misijní působení v tomto prostoru, který dosud byl převážně pohanský, nedosáhl svým vývojem k organizaci, která by byla nadkmenová a tedy státní. Chyběly zde města, kostely, charita, lidé žili primitivně v pověrách a uctívali bůžky spojené s přírodními živly.

Špidlík vidí ve Slovanéch *most mezi Východem a Západem*.³ Z kontextu jeho slov však můžeme mezi řádky vyrozumět, že tento most vnímá spíše jako možnost nebo potenci, která zde na začátku christianizace v 9. století byla, ale nebyla využita, spíše zmařena. Špidlík uvádí, že Slované vstoupili do světa již hluboce a definitivně rozděleného.⁴ Toto zmaření je dovršeno Východním schizmatem v roce 1054. Podstatnou roli v tomto procesu sehrálo zřízení biskupství v roce 973 v Praze, v roce 967 v Poznani a následně arcibiskupství v roce 1000 v polském Hnězdně a maďarském Ostřihomi, které byly již jednoznačně politickým projektem Západu (tedy císaře Oty III. a papeže Silvestra II.).

---

² Srv. Špidlík, Tomáš a Poláková, Jolana, ed. *Důvody srdce*. Praha: Vyšehrad, 2001. s. 118.

³ Srv. Tamtéž.

⁴ Srv. Tamtéž.

Tím je završen proces politické i církevní orientace prostoru Střední Evropy na Západ, pod vlivem dynastií německých vládců. Západní Slované (tedy Češi, Slováci, Poláci, Lužičtí Srbové, Obodrité a Veleti) se odtrhli od zbytku slovanského světa a stali se součástí Západu.

Je paradoxem dějin, že Cyrilovo písmo (dnes azbuka) poprvé použité ve Střední Evropě, která dnes patří k Západu, se ujalo právě u jižních a východních Slovanů a jeho učení dodnes je uchováváno především v pravoslavné církvi, ale i některých církvích, které jsou považovány za východní katolické.

Kromě mostu používá Špidlík další metafory, jíž je *církev středu*.⁵ Špidlíkovi zřejmě nešlo o církev, která by byla nezávislá na Římu i na Konstantinopoli. Jak ukazuje historie, Cyril i Metoděj přišli z Konstantinopole, ale vypravili se pak do Říma, aby jim papež Hadrián II. dal svolení i pověření k další misijní činnosti na Moravě v Panonii. Ale to až poté, kdy Cyril dokázal obhájit liturgii ve slovanském jazyce na sporu v Benátkách proti těm, kteří zastávali trilingualitu (tedy omezení na tři liturgické jazyky dle tradice: latinu, řečtinu a hebrejštinu).⁶

Přitom tímto krokem určitě Konstantinopol neopustili a zachovali mu věrnost, přestože se tam žádný z bratrů už nevrátil. Církev středu tedy měla být otevřená ke spolupráci a přijímání nových kulturních vlivů z obou stran. Ovšem jazyk zvolila svébytný, slovanský, opustila latinu i řečtinu.

Mocenské rozložení sil však tomuto projektu cyrilometodějskému nepřálo. Východofrancká říše do situace na Moravě aktivně zasahovala. Metoděj byl dokonce uvězněn a propuštěn zpět na Moravu až na ingerenci papeže.

Je otázkou, zda se Frankové obávali rostoucího vlivu Moravy anebo se více báli toho, že by Byzanc rozšířila svůj vliv do středu Evropy. Svoji roli sehráli i východofranští kněží, kteří Metoděje a jeho učedníky vnímali nesprávně jako konkurenci, ale nikoli jako ty, kteří s nimi spolupracují na misijním díle u Slovanů, byť s jiným pojetím, než bylo jejich latinské v linii křesťanského Západu.

Pojetí církve středu však zřejmě vychází také z geografického základu. Metodějovo arcibiskupství mělo mít své sídlo v Sirmiu – starém římském městě (dnes Sremska Mitrovica v Srbsku).⁷ Tam však Metoděj zřejmě nikdy nevykonával svůj episkopát. Historie ukazuje, že kníže Svatopluk, ač svoji říši expandoval a získal mnoho vazalských kmenových vládců v prostoru Střední Evropy, na území dnešního Srbska svůj vliv nerozšířil.

---

⁵ Srv. Tamtéž.

⁶ Srv. Vašica, Josef a Hauptová, Zoe, ed. *Literární památky epochy velkomoravské: 863-885*. Praha: Vyšehrad, 2014. s. 251-252.

⁷ Stalo se tak na základě buly papeže Hadriána II. z roku 869 *Gloria in excelsis Deo*. Tomuto aktu však předcházela spor o tříjazyčnictví – tj. dosavadní pravidlo, že kázání a liturgie bylo možné vést jen ve třech dosud ověřených jazycích latině, řečtině a hebrejštině. V tomto sporu dokázal Konstantin obstát a přesvědčit o své pravdě i papeže. Tím římská církev oficiálně povolila sloužit liturgii ve slovanském jazyce.

Rád bych zde představil své pojetí „nookoridoru“. Koridor je obecně cestou, která slouží nejen k dopravě, ale i výměně informací mezi dvěma či více centry. Teilhard de Chardin, podobně jako Špidlík jezuitský teolog, rozlišuje mezi geosférou (tedy neživou přírodou, které se věnuje geologie), biosférou (živá příroda), noosférou, která v lidských dějinách vzniká lidskou činností nad prvními dvěma sférami (tedy sféra lidských znalostí, poznatků, uměleckých děl, knih atd.).⁸ Jestliže věda hovoří o biocentrech jako místech, kde jsou nejlepší podmínky pro život daného druhu a biokoridorech, kudy zvířata nebo rostliny se šíří z jednoho biocentra do jiného, tak dle mého názoru stejně tak můžeme v prostředí přizpůsobeném člověkem (inkulturovaném, urbanizovaném apod.) hovořit o noocentrech (jako o střediscích vzdělanosti, kultury, znalostí) a nookoridorech (jimiž probíhá výměna uvedených poznatků a znalostí mezi noocentry). Takové noocentrum mohlo vzniknout i v 9. století na Moravě, bohužel tomu nepřály politické a mocenské okolnosti vládnoucí v tehdejší střední Evropě. Vznik takového noocentra vyžaduje velmi schopného prostředníka, který proniká do srdce kultury, aby tuto kulturu obohatil – pokřesťanštil.

Společným zájmem Říma i Byzance mohlo být obnovení noocentra Sirmium, které dříve bývalo i sídlem římských císařů, tento záměr se však nenaplnil. Přesto z dlouhodobého hlediska je dnes Srbsko významnou součástí pravoslavné tradice a kultury. Jižní nookoridor („balkánská trasa“) procházející Balkánem byl vždy významnou dopravní, obchodní i kulturní trasou v rámci Evropy, a to již od 6. tisíciletí př. Kr., kdy tudy přicházeli do Evropy první zemědělci.

Geograficky i kulturně šlo zřejmě o obnovu území, kde prosperovala před staletími Římská říše. Ale také je Sirmium asi na půli cesty mezi hlavními centry Velké Moravy na severu a Konstantinopolí na jihu (přes přístav v Soluni, odkud oba bratři vyšli). Vede tudy významný nookoridor napříč celým Balkánem k severu. Papež zřejmě zde dal na rady svých blízkých a věrných, že méně problematické je biskupství obnovit tam, kde již v minulosti bylo, než zakládat nové na zcela neznámém území. Ale jistě dal také na rady východofranckého kléru, který měl zájem Metodějovo působení vytlačit co nejdále od sféry vlivu pasovského biskupství, které si činilo nárok na další misijní působení na Moravě a Nitransku.

Bipolaritě Východu a Západu určitě nečelil Cyrilův předchůdce a velký vzor Řehoř Naziánský. Jeho úkolem bylo spíše udržet v rovnováze (na 1. konstantinopolském koncilu v letech 380/381) školu antiochijskou a alexandrijskou (tedy nedopustit schizma uvnitř Východu), tj. dvě významná

---

⁸ Blíže k problematice noosféry srv. Teilhard de Chardin, Pierre. *Vesmír a lidstvo*. Překlad Jan Sokol. Praha: Vyšehrad, 1990. s. 152-155. Přitom je podstatné, že i Teilhard de Chardin vidí budoucí rozvoj noosféry v její personalizaci, tj. rozvinutí svěbytných a neopakovatelných osobností, které budou svět obohacovat novými podnětnými myšlenkami.

noocentra řecké křesťanské kultury Východu. Římský biskup své zástupce na koncily v Konstantinopoli také vysílal, ale svůj vliv dosud nedokázal výrazně uplatnit.⁹

Cyril a Metoděj se díky mocenskému vzestupu germánských království dostali do mnohem intenzivnějšího ohniska střetu Východu a Západu. Zde pak leží důvod zániku jejich misie na Moravě. Jejich učedníci se poté rozešli do jiných zemí jako Bulharsko, Polsko, Čechy. Východofranská říše a její kněží si nepřáli konkurenci a riziko v podobě nezávislého noocentra na Moravě. Prostřednictvím jejich učedníků působících v Ochridu a Perejaslavi se nicméně projevila na území Bulharů, kde se v proudu tradice její prvky zachovaly dodnes. Použitím slovanského jazyka, misijním pojetím založeným na předporozumění v místní kultuře i ekumenickým přístupem předběhli svoji dobu o mnohá staletí.

Špidlík jako člověk 20. století také musí čelit rozdělení na Východ a Západ, které je ale jiného původu a podstaty a působí zlo zcela jiným způsobem. Konstantinopol byl nahrazen Moskvou a Sovětským svazem (zde nelze opomenout zmínit ruský mesianismus a pojetí Moskvy jako třetího Říma, kdy druhým Římem má být Konstantinopol). Špidlík ukazuje negativní stránky jak totalitarismu, tak i odlidštění člověka v kapitalismu a jeho podřízení ekonomickým zákonitostem trhu.

Jako syntéze zabránil mocenský boj o vliv ve Střední Evropě v 9. a 10. století mezi Byzancí a říší karolinskou a otonskou, tak v 2. polovině 20. století jí bránil bipolární model světa s mocenskými centry v USA a SSSR. Sjednocená Evropa, která přijala země jako Bulharsko, Rumunsko a plánuje další integraci Balkánu a Ukrajiny do svého společenství je velkým příslibem do budoucna pro vznik takové syntézy a její budoucí pozitivní projevy ve spiritualitě a kultuře sjednocené Evropy.¹⁰

Dle mého názoru řeší tento rozpor, který velmi citlivě musel cítit ve svém srdci, velmi prozíravě, neboť hledá v samotné ruské kultuře příklady, které totalitarismus odkrývají jako morální zlo. Toto zlo, které je v rozporu s lidskou svobodou a vírou v Krista, identifikuje a to především v díle Dostojevského.¹¹

Ve Špidlíkovi nelze spatřovat rusofila, přestože jedno ze svých děl nazval Ruská idea.¹² Jednalo se mu o zpochybnění sovětského pojetí totalitarismu a nalezení křesťanských prvků, které stále silně přežívají v srdci ruského člověka, která jsou silnější a s hlubšími kořeny se projevily u starců a ruských filozofů či spisovatelů 19. a 20. století. Ale především v nich hledá to, co je společné spiritualitě Východu, což byl hlavní obor jeho studia a teologického působení.

⁹ Srv. Pospíšil, Ctirad Václav. *Jako v nebi, tak i na zemi: náčrt trinitární teologie*. V Praze: Krystal OP, 2017. s. 303-312.

¹⁰ Srv. Špidlík, T. *Duchovní jednota nové Evropy*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2007. s. 72-73.

¹¹ Srv. Špidlík, T. *Dostojevský-hledač lidské svobody*. Miscellanea X, s. 185.

¹² Špidlík, Tomáš. *Ruská idea: jiný pohled na člověka*. Překlad Juvenál Antonín Valíček. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1996.

Střední Evropa má šanci stát se i nyní v 21. století prostředníkem mezi Východem a Západem. Stále žijeme z kořenů slovanské kultury a odkazu Cyrila a Metoděje, jejich učení a principy jsou stále aktuální a využitelné. Známe filozofii, teologii Západu a díky zkušenosti z komunismu víme, co špatného přinesl komunismus a totalita, ale také můžeme zpětně vnímat i nedostatky, které v naší společnosti přinesl opačný proud liberalismu ze Západu.

Díky této zkušenosti, která je oboustranně využitelná pro obohacení Západu i Východu, můžeme nabídnout pomocnou ruku národům (nejen slovanským) jihu i východu. Jsme skutečně zemí středu, zemí středu Evropy, a proto můžeme nabídnout nový pohled a novou vizi celé Evropy.

Cyryl a Metoděj předběhli svoji dobu. Ekumenismus přijala za svůj římsko-katolická církev teprve v 60. letech 20. století. Stejně tak je tomu s přijetím zásady, že křesťanské evangelium nelze hlásat nezávisle na kontextu (a předporozumění) místní kultury, kterou je třeba, aby misionář dobře poznal, přijal za svou a začlenil se aktivně do ní.

Špidlík díky svým knihám a přednáškám může nám občanům ČR v 21. století pomoci nahlédnout jak moc jsou pojetí Cyrilova stále aktuální i pro dnešní dobu. Stále je přínosné je číst, promýšlet a rozjímat nad nimi, stále mohou přinést novou inspiraci i lidem dneška. Dva Řekové nám otevřeli dveře do Evropy a ukázali nám, jak je důležité prostřednictví mezi kulturami a že může vést k vzájemnému obohacení. Z mocenského působení Franské říše i obratu papeže a knížete Svatopluka proti nim a jejich dobrému dílu museli být velmi nešťastní, protože vedly ke ztrátě velmi nadějných projektů misijních i kulturních a k tomu, že jeho plody byly o staletí odloženy. Přesto s tím, jak se Evropa sjednocuje a jednotlivé národy stále blíže spolupracují a stále hlouběji se vzájemně poznávají, lze očekávat, že tato naděje není ztracena.

Ani Východ ani Západ nám nejsou cizí, v obou kulturách se dokážeme díky své historické, kulturní a náboženské zkušenosti velmi rychle zorientovat. Oběma stranám můžeme nabídnout zprostředkování a přiblížení k opačné straně. Češi mají zvýšené předpoklady k tvorbě syntéz, zprostředkování a budování institucí – vzdělávacích a kulturních, které zlepšují vzájemné porozumění napříč evropskými národy a kulturami, neboť mají základy západního racionalismu, který se v teologii nejsilněji projevuje v proudu novotomismu a ve filozofii v kritickém racionalismu.¹³

Z tohoto hlediska Cyril a Metoděj prostřednictvím nookoridoru spojujícího Byzanc (jako noocentrum) v 9. století přenesli mnoho poznatků (teologických, jazykových, kulturních, legislativních) na Moravu, kde kumulací těchto poznatků mohlo vzniknout a spontánně se rozvinout z místní kultury a jejich působením nové noocentrum, které i navzdory své nevyvinutosti reálně

---

¹³ Syntézu požaduje Špidlík vytvořit ze spirituality evropského Východu a Západu, jako nosné učení za celou Evropu, které by mohlo být využito při misijním úsilí církve na ostatních kontinentech. Srv. Špidlík, T. Slovanská spiritualita. Miscellanea X, 383-386.

ovlivnilo vznik dalších noocenter ve slovanském světě jako Ochrid, Perejaslav, Kyjev a další. V 18. a 19. století se v souvislosti s filokalickým hnutím ukázaly jako významná noocentra spirituality Východu mnišská republika Athos (na ostrově v Egejském moři) a ruské kláštery Optina a Sarov.

Můžeme tedy říci, že původní záměr mostu mezi Západem a Východem nebo církve středu se nenaplnil, nicméně ve slovanském světě přinesl své ovoce zcela jiným neočekávaným a neplánovaným způsobem o mnoho později a na jiných místech, která se stala také noocentry svých vlastních kultur.

19. století a národní obrození slovanských národů přineslo ideje panslavismu, austroslavismu, ty jsou samozřejmě v kontextu současné doby považovány za historicky překonané. Kardinál Špidlík si je plně vědom skutečnosti, že od slovanských národů se odštěpili západní Slované, kteří se přiklonili k římsko-katolické linii (papežství v Římě) a k západní civilizaci (Východofrancké a později Římské říši). V kontextu začlenění ČR do struktur EU a NATO dnes málokdo pochybuje o prozápadní orientaci naší země. Stejně tak i v 9. století se zdá zřejmé, že směřování Velké Moravy bylo v politické rovině prozápadní. Kulturní a náboženské vlivy z Východu však byly jednoznačně obohacující pro naši kulturu a v příslušných historických úsecích zvyšovaly její pluralitu i kulturní úroveň a činily české země atraktivní jako bránu pro další kulturní a obchodní výměnu s národy Východu. Lze hovořit o jakýchsi ostrovech pozitivní deviace, ostrovech plurality, které se v české historii rozvíjely a opět zanikaly. Těmi byl sázavský klášter v 11. století, klášter Emauzy ve 14. – 16. století, velehradské konference 20. století. Dnes je téma aktuální, pokud tento stát přijal do svých strategických dokumentů potřebu doplňování pracovní síly, u níž dochází demograficky k přirozenému úbytku, migrací z Ukrajiny a balkánských zemí.¹⁴ Tyto země mají tradici spojenou s pravoslavím nebo východními katolickými církvemi, tato země by jim měla nabídnout ve své pluralitě kulturu a náboženství, která je jim blízká. Integrace menšin bude v budoucnu hrát stále větší roli a bude základem úspěchu dané země na konkurenčním evropském a globálním trhu.

Česká republika může díky tradici cyrilometodějské misie ukázat světu, že pluralita je jí vlastní, že je otevřená odlišným kulturním a náboženským okruhům a že zde mohou příchozí najít domov, práci a ukotvení bez toho, aby se museli vzdát své kulturní a náboženské odlišnosti a že jim nehrozí z tohoto pohledu žádná perzekuce.

---

¹⁴ K tomu blíže viz Pavlíková, Eva a kol. *Sociální situace a religiozita ukrajinských migrantů v ČR: kolektivní monografie*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009.

1.2 Idea nerozdělené církve vs. dezintegrační/divergentní vývoj východní a západní církve

Je paradoxem dějin, že konstantinopolský patriarcha Fotios svým pragmatickým přístupem rozpoutal schizma (rozkol) západní římské a východní konstantinopolské církve, ale současně byl iniciátorem a organizátorem cyrilometodějské misie, která naopak úplný rozkol o téměř dvě století oddálila.

Základní důvod pro schizma u Fotia bylo tzv. téma „filioque“ – česky „(Duch svatý vychází) i ze Syna (nejen z Otce)“, které je dodnes součástí Vyznání (Credo) v západní katolické církvi, pravoslavnou církví však uznáváno není.¹⁵ Ale postupně přibyly další sporné teologické body mezi Východem a Západem (papežský primát, neomylnost papeže, neposkvrněné početí Panny Marie).

Cyrlometodějská misie byla vyslána do prostoru, kde politicky vládce Velké Moravy byl vazalsky podřízen Východofrancké (dnes přibližně odpovídá Německu) říši, ale křesťanství šířené misionáři ze salcburského a pasovského biskupství nebylo příliš úspěšné. Tomu odpovídá dopis knížete Rastislava, kterým žádal nejdříve římského biskupa, potom byzantského císaře Michala III. o vyslání učitele, který bude přivádět jeho lid ke křesťanství.

Ale nezdá se, že by cíle misie byly politické. Fotios, který oba bratry císaři Michalu III. doporučil na Moravu vyslat, jim ponechal velký prostor pro tvůrčí přístup. Sám Sv. Cyril vytvořil písmo založené na znacích řecké abecedy, které uzpůsobil slovanským hláskám, souhláskám a samohláskám, přitom vyšel z kultury a řeči Slovanů žijících v jeho rodné Soluni.¹⁶ Dodnes jeho písmo používá jako azbuku Srbsko, Bulharsko, Rusko, Bělorusko, Ukrajina i další země.

Nelze také zúžit přínos misie na samotný jazyk či písmo. Sv. Cyril v návaznosti na Sv. Pavla, čtyři autory evangelií, ale především učení Sv. Řehoře Naziánského kladl veliký důraz na porozumění, na srozumitelné podání nauky (logikos).¹⁷ Cílem bylo, aby je Slované přijali za své, aby je dokázal odvést od pohanství ke křesťanství se zapojením jejich smyslů, rozumu i srdce (viz Trichotomie lidské osoby dle Řehoře Naziánského).¹⁸

V roce 1054 nastává tzv. Velké východní schizma, římská církev a konstantinopolský patriarchát se rozešly, původním impulsem bylo zřejmě jednání Fotia v 9. století, které přerostlo v dlouhotrvající konflikt. Svou roli zřejmě hrála i nevraživost mezi Franckou/Východofranckou říší a Byzancí a boje o italské území. Německá říše se zformovala jako velmoc středověké Evropy se zájmem o politický i náboženský vliv. Schizma bylo dovršeno dobytím Konstantinopole osmanskými Turky v roce 1453.

¹⁵ Srv. Pospíšil, Ctirad Václav. *Jako v nebi, tak i na zemi: náčrt trinitární teologie*. Praha: Krystal OP, 2017. s. 363-374.

¹⁶ Srv. Vašica, Josef a Hauptová, Zoe, ed. *Literární památky epochy velkomoravské: 863-885*. Praha: Vyšehrad, 2014. s. 249.

¹⁷ Srv. Špidlík, Tomáš. *Řehoř Naziánský: úvod ke studiu jeho duchovní nauky*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010. s. 231-232.

¹⁸ Srv. Tamtéž s. 52-55.

Teprve v 19. století se opět objevují snahy po sjednocení západní a východní církve, s omezením na církve katolického vyznání. Tyto snahy jsou označovány jako unionismus, v praktické rovině však vedlo k tomu, že Řím nabízel odloučeným církvím výhody výměnou za to, že uznají primát papeže. Na toto nikdy nepřistoupila pravoslavná církev.

Boj o vliv v Itálii mezi Franckou (Východfranckou říší) a Byzancí postupně přerostl i do církevních struktur a do teologických sporů. Řím se dostal pod vliv Franků, konstantinopolský patriarchát stál na straně byzantského císaře. Dřívější jednota na všeobecných koncilech se vytratila, odlišné politické zájmy Západu vedly k tomu, že Řím už nehledá jednotu s názory východních patriarchátů. Ty navíc zanikají obsazeny muslimskými nájezdníky a jako noocentra křesťanského Východu přestanou plnit svoje funkce.

Teologické spory (jako filioque, které objevilo již od 9. století na základě jednání patriarchy Fotia, který oba bratry vyslal na Moravu) jsou však jen záminkou, hlavní příčinou je okolní politická a vojenská situace. Západ se s odkazem na kulturní a náboženskou odlišnost odmítá podílet na obraně Byzance vůči Turkům.

Tento proces je dovršen Východním schizmatem v roce 1054.¹⁹ Schizma bylo důsledkem válečné situace v jižní Itálii, kde měl papežský stát také svá území. Římské kostely v Byzanci byly zabráný pro východní liturgii, tím skončilo období spolupráce a tolerance. V roce 1054 byla v Hagia Sofia (hlavní metropolitní chrám tehdejší Konstantinopole) vyhlášena bula proti konstantinopolskému patriarchátu římským kardinálem Umbertem da Silvou.

Situace se obrací, když se Turkové začínají blížit ke Konstantinopoli. Východ si uvědomuje své ohrožení a hledá záchranu ve sjednocení se Západem. Byzanc začíná ve 13. století vyvíjet opět iniciativu k jednotě církve (např. na koncilech v roce 1274 v Lyonu, císař Michael Paleolog vydává vyznání, v Avignonu v roce 1339). Na koncilu v roce 1438 ve Florencii se jedná o otázkách filioque, epikleze a papežského primátu. Výsledkem je dekret o unii s Východem, který schválí císař i biskupové. Arménská a koptská církev se podřídí Římu za podmínky přijetí latinského ritu.

V roce 1453 je Konstantinopol dobytá Turky a východní (řecká) tradice v podstatě zaniká. K jejímu uchování dochází pouze v několika kláštorech (hora Athos, klášter Sv. Kateřiny na Sinaji, kláštery v Rusku). K jejímu většímu rozšíření na Západ dochází na konci 18. století v souvislosti s hnutím tzv. Filokalie, kdy jsou vydány spisy církevních otců Východu ze 4. – 15. století v latinském, staroslověnském a ruském překladu.²⁰

¹⁹ Srv. Ambros, Pavel. *Mezi Východem a Západem: ekumenické otázky*. Velehrad: Societas, 1994. s. 38-40.

²⁰ K tomu blíže viz Sládek, Karel a kol. *O filokalii: kniha, hnutí, spiritualita: kolektivní monografie*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2013.

Na Východě zůstávají malé církve jednotlivých národů, které jsou často vystaveny pronásledování ze strany muslimské většiny. Pravoslavné církve se etablojí ve státech jako Rusko, Ukrajina, Bulharsko, Srbsko. Celkově jsou východní církve zklamány Západem, kde zvítězila jako hlavní směr scholastika a tomismus s převažující vahou dávanou rozumu a spekulaci oproti celostnímu poznání, které zapojuje významně i lidské srdce na Východě.

Vznikají také církve uniatské – katolické s východním ritem. Možnost sjednocení je však na dlouhá století ztracena z důvodu nedůvěry. Východ ztratil svá hlavní noocentra v Konstantinopoli, Antiochii, Alexandrii. Jejich místo nebylo nikdy nahrazeno. Určitou roli duchovního centra mohly sehrávat kláštery na hoře Athos v Řecku, pro východní Evropu také některé významné ruské kláštery díky působení starců.

I když se opětovné sjednocení zdálo během středověku a novověku (15. – 19. století) nemožné, přesto bylo vždy vnímáno jako touha a možnost do budoucna.²¹ Jako návrat do původního rajskeho stavu, obě strany si byly vědomy, že rozdělení nebyl správný krok a ani neměl správnou motivaci (určující byly cíle politické – boj o vliv a území v Itálii, nikoli cíle duchovní-spirituální). Zároveň se rozdělením oslabila síla pro celkovou křesťanskou inkulturaci Evropy. Je zřejmé, že např. inkulturace slovanských národů za dob Cyrila a Metoděje by nebyla možná bez účinné spolupráce Konstantinopole a Říma.

Proti tomuto nešťastnému vývoji z minulosti Špidlík staví *ideu nerozdělené církve* a vidí velkou naději v opětovném „*dýchání oběma plícemi*“.²² Nerozdělená církev je silnější, je přijatelná mezi širším okruhem obyvatel. Zejména Slované byli utvářeni vždy do jisté míry určitým spolupůsobením Východu a Západu ve spiritualitě, kultuře, filozofii. Pokud se kterákoli část celku vynechá, pak už nejde o pravdu – jistinu, která by dýchala. Spirituální osoby, které rozvažují ve svém srdci, cítí, že důraz západního člověka na racionalitu, přirozenost společnou všem vytěsňuje nějakým způsobem spiritualitu, vnitřní usebranost z našeho života, která nám pak chybí.

Proto je třeba dýchat oběma plícemi, využívat rozum a poznatky vědy, ale nedávat stranou personalismus – pojetí osoby s důstojností a jedinečností, rozvažovat pravdy, zda skutečně dýchají, zvažovat a poznávat je v lidském nitru celistvě – kromě rozumu i srdcem, tedy celistvou bytostí. Proto je třeba připomínat misijní působení Cyrila a Metoděje a dobu, kdy církve Východu a Západu byly v jednotě a spolupracovaly na inkulturaci Evropy.

O to více je potřebné nyní, kdy se rozšiřuje prostor evropské integrace a Slované a další země kulturně a spirituálně zasažené spíše Východem, vstupují do tohoto prostoru. Je třeba, aby byly přijaty se vším

---

²¹ Sr. Ambros, Pavel. *Mezi Východem a Západem: ekumenické otázky*. Velehrad: Societas, 1994. s. 52-54.

²² K tomuto tématu především sr. Špidlík, T. *Dýchat oběma stranami plic*. *Miscellanea XV*, s. 181-184.

všudy, aby byla tolerována jejich odlišnost, aby jim západní lidé rozuměli ve smyslu jiných hodnot, jiného prožívání náboženství a kultury.

O to více je třeba do vzdělávání, kultury zahrnovat prvky východní spirituality, aby obě strany byly vyvážené. Aby každý v Evropě jednou dýchal naplno oběma plícemi. Aby východní spiritualita žila a dýchala a nebyla jen věcí ve vitríně Národního muzea. Skutečně nás může o mnohé obohatit.

1.3 Reintegrace, ekumenismus, spolupráce Východu a Západu na nové úrovni jako dýchání oběma plícemi

Pojem „dýchání oběma plícemi“ Špidlík představuje na příkladu ruského básníka Vjačeslava Ivanova.²³ Ten, ač byl původně pravoslavného vyznání, přistupuje během svého exilu v Římě k římsko-katolické církvi. Přitom si zachovává, při dodržení povinností vůči oběma zmíněným církvím, křesťanskou víru a přístup k inkulturaci z obou stran. Je zřejmé, že Ivanov nevnímá žádný rozpor v tom, aby příslušel současně k Východu i Západu. Vždyť na počátku v prvních křesťanských stoletích, šlo o církev jedinou. Člověk, který by dýchal jen jednou polovinou svých plic, by zřejmě trpěl nedostatečnou saturací kyslíkem, tak básník ve svém exilu v Římě vnímá u sebe potřebu zůstat ve spojení a s inspirací jak ze strany východního, tak i západního křesťanství.

Vatikán ještě v 1. polovině 20. století ve svých encyklikách *Mortalium animos* (1928) a *Orientalis ecclesiae* (1944) usiluje o jednotu církve spíše z pozice své autority a výlučného postavení, usiluje o navrácení „odpadlíků“ (tj. východních církví). Účast zástupců katolíků na ekumenických setkáních za účasti zástupců jiných církví je striktně podmíněna souhlasem papeže. Toto direktivní pojetí však nedává prostor svobodě a působení Ducha Svatého.²⁴

Ekumenismus oproti tomu vyjadřuje touhu po novém sjednocení církve (v návaznosti na reformaci, kdy se oddělily církve protestantské i Východní schizma z roku 1054), a to na bázi dobrovolnosti, rovnosti všech církví. Myšlenky ekumenismu se objevovaly v západní evropské společnosti od konce 18. století. Za skutečný počátek se považuje jednání v Edinburghu (Skotsko) v roce 1910. Následovala jednání v roce 1927 v Lausanne, v roce 1937 opět v Edinburghu a 1948 v Amsterdamu, kdy vznikla Ekumenická rada církví. V roce 1960 vzniká v rámci Vatikánu Sekretariát pro jednotu křesťanů. Za významného myslitele ekumenismu je považován Couturier, který zdůrazňuje úctu k církvím, novou roli církve v moderní společnosti, návrat k pramenům a liturgii.

Došlo k odmítnutí irenismu (podřízení se Římu za cenu vzdání se myšlenkové pozice a získání pokoj nebo výhody). Na ekumenických setkáních probíhaly společné bohoslužby, hledala se cesta

²³ K tomuto tématu především srv. Špidlík, T. Dýchat oběma stranami plic. *Miscellanea XV*, s. 181-184.

²⁴ Srv. *Acta VIII. Conventus Velehradensis anno 2007: k hlubší solidaritě mezi křesťany v Evropě = do hlybšoji solidarosti miž chrystyjanamy u Jevropi = towards a deeper solidarity among Christians in Europe*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011. s. 22-27.

spolupráce a konsenzu. Zásadou bylo, že společné dílo (misijní působení, inkulturace) má přednost před naukou.

V roce 1961 v indickém Dillí se ekumenického jednání poprvé zúčastnila také katolická strana. Vatikán v 60. letech – i vlivem působení 2. vatikánského koncilu – projevuje svoji snahu po sjednocení koncilními dekrety *Unitatis redintegratio* a *Ecclesiarum orientali*. V letech 1962-1964 pravoslavní vyjadřují ochotu k ekumenickému hledání jednoty. V roce 1964 se patriarcha Athenagoras a Pavel VI. setkali v Jeruzalémě, aby provedli vzájemné odpuštění a očištění paměti. Došlo k odvolání minulých exkomunikací. V 80. letech dochází mezi Vatikánem a Východem od doby koncilu ve Florencii v 15. století poprvé k dialogu. Je hledána jednota v mnohosti (pluralitě), objevena je úloha místní církve.

Tento proces dále pokračuje účastí zástupců Východu v komisích, které Vatikán zřizuje, ty postupně sjednocují dílčí otázky v oblasti liturgie, kanonického práva, aby došlo k co největšímu sjednocení, aby např. smíšená manželství – pravoslavný a katolička – mohli společně vyznávat víru. Dalšími klíčovými dokumenty ve vývoji reintegrace byly *Orientalis lumen* a v roce 1995 *Ut unum sint*. Postupně jsou sladřovány liturgické předpisy ve věci svátostí, křtu, eucharistie, aby mohli katolíci navštěvovat pravoslavné kostely a naopak.

Odlíšným proudem proti ekumenismu je uniatismus. Představují ho církve, které se podřídily v minulosti Římu (katolické církve východního ritu), ale zůstaly rozptýleny mezi pravoslavnými nebo mezi muslimy. Pravoslavné církve však je vnímaly negativně s odkazem na tzv. irenismus (podřízení se Římu za cenu vzdání se části vlastní tradice, liturgie). V roce 1993 došlo k jistému smíření při setkání katolických a pravoslavných církví v Balamandu. Zástupci pravoslavných tehdy uznali důstojnost východních katolických církví. Ti ustupují od označení církev uniatská a stále více používají pojmu východní katolická církev.²⁵

Tab č.1.: Přehled východních katolických církví

Název církve	Stát, kde církev působí	Tradice
Koptská	Egypt	nebyzantská
Etiopská	Etiopie	nebyzantská
Maronitská	Libanon	nebyzantská
Syrská	Sýrie, Turecko	nebyzantská

²⁵ Srv. *Acta VIII. Conventus Velehradensis anno 2007: k hlubší solidaritě mezi křesťany v Evropě = do hlubšoji solidarnosti miž chrystyjanamy u Jevropi = towards a deeper solidarity among Christians in Europe*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011. s. 22-27.

Chaldejská (nestoriáni)	Bagdád (Irák)	nebyzantská
Syro-malabarská	Indie	nebyzantská
Syro-malankarská	Sýrie	nebyzantská
Arménská	Arménie	nebyzantská
Ukrajinská	Ukrajina	byzantská
Rumunská	Transylvánie (Rumunsko)	byzantská
Ruténská	Ukrajina	byzantská
Melchitská	Damašek (Sýrie)	byzantská
Řecká	Athény, Makedonie (Řecko)	byzantská
Italsko-albánská	Jižní Itálie (řecký jazyk)	byzantská
Bulharská	Bulharsko	byzantská
Maďarská	Maďarsko	byzantská

Velehrad, kde Špidlík zahájil v poválečném období svůj noviciát u řádu jezuitů, měl tradici konání unionistických kongresů, na nichž se scházeli zástupci západních a východních církví, aby diskutovali o společných otázkách a hledali postupně cestu ke shodě. Takový proces je samozřejmě výzva na několik generací. Jisté je, že zde lze vidět počátek komunikace mezi Východem a Západem, který dále pokračuje v hnutí ekumenismu.

První z unionistických kongresů proběhl v roce 1907.²⁶ Hlavním iniciátorem této aktivity byl olomoucký arcibiskup Cyril Antonín Stojan. Prvotním cílem bylo, aby představení pravoslavné církve dostali možnost seznámit se s katolickým Západem. Další kongresy proběhly v letech 1909, 1911, 1924, 1927, 1932, 1936, 1946, 1947 (dvou posledních se účastnil i Špidlík jako novic u jezuitů), 1956, 1957, 1959. Velehrad v návaznosti na tradici Cyrila a Metoděje navazuje na tradici místa – noocentra, kde Východ a Západ spolupracují na křesťanské inkulturaci a misijním úsilí, aby Evropa mohla dýchat oběma plícemi – tj. brát inspiraci, spirituální podněty z obou oddělených světů, kultur a církví.

Těmto velehradským kongresům předcházela oslava 1000. výročí cyrilometodějské misie v roce 1863.²⁷ V roce 1880 vydává papež encykliku *Grande munus*, která reaguje na pronásledování katolíků

²⁶ Srv. *Acta VIII. Conventus Velehradensis anno 2007: k hlubší solidaritě mezi křesťany v Evropě = do hlybšoji solidarnosti miž chrystyjanamy u Jevropi = towards a deeper solidarity among Christians in Europe*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011. s. 22-27.

²⁷ Srv. Tamtéž s. 78-92.

v Rusku a na Ukrajině, obsazování latinských biskupství v Rusku loajálními osobami k ruskému státu, ale i postavení Slovanů v rámci Rakouska-Uherska. Významnou postavou je biskup Štrossmajer (Slovinsko, Lublaň). Ten upozornil na rizika spojená s uniatismem, který vedl ke zradě národních církví a vystavil je pronásledování ze strany ruské carské moci. Ruská carská moc je totiž začala vnímat jako „vyslance Vatikánu“ – to je pojetí, které bohužel také převzala následně sovětská a komunistická moc ve státech východního bloku. Štrossmajer také vyzývá, aby misie se nesoustředily jen na rozvojové země Afriky, Asie, latinské Ameriky, ale zaměřily se také na křesťanský Východ, kde se malé církve nacházejí v situaci diaspory a pronásledování.

V západní Evropě se počátky ekumenického hnutí objevují nejdříve u protestantských církví, katolická církev se z počátku (až do 60. let) vůči této iniciativě staví odmítavě. Zásadní průlom přináší až 2. vatikánský koncil. Úlohu Cyrila a Metoděje při sjednocení Evropy uznává papež Jan Pavel II. svým dokumentem *Egregiae virtutis*, ti byli prohlášeni patrony Evropy.

Protože malé a slabé východní církve nebyly schopny vytvořit vlastní silné noocentrum (které by nahradilo Konstantinopol), sehrál zásadní roli Východní institut ve Vatikánu, kde Špidlík působil jako profesor východní spirituality a patristiky. Mnoho jeho žáků se následně stalo představenými východních církví. Zde můžeme vidět hlavní těžiště jeho působení jako prostředníka mezi Západem a Východem. Sám se také účastnil mnoha kongresů v Římě, na Velehradě i zemích východní Evropy a Blízkého východu, které se reintegrací Východu a Západu zabývaly.

Východní a západní křesťanská církev se liší v liturgii, Východ neuznává primát a neomylnost papeže a není ochoten se začlenit do hierarchie západní církve, dalšími spornými body jsou filioque, dogma o neposkvrněném početí Panny Marie. I přes tyto neshody v liturgii a dogmatice nicméně dokáží obě církve spolupracovat a realizovat opakovaně vzájemná setkání svých představitelů, což je příslibem do budoucna. V Evropě, která se postupně sjednocuje lze očekávat stále větší promíšení věřících západního katolictví, východního katolictví i pravoslaví, lze očekávat, že areály uvedených církví již nebudou tvořit ucelené území s jednoznačným vyznáním, ale migrace a prostupnost trhu práce povede k stále vyšší pestrosti, četnosti smíšených sňatků i potřebě spolupráce mezi církvemi.

Této snaze nicméně brání snaha některých církví uzavírat se do sebe, nekomunikovat a neochota spolupracovat s dalšími církvemi. Spolupráce obou církví podnítl intenzivnější výměnu v oboru teologie, křesťanského umění, což vytvoří impulzy pro vznik nových syntéz v učení, umění, kultuře, jak už tomu bylo mnohokrát v historii – např. Velká Morava, klášter Sázava, Emauzy v době císaře Karla IV. Sjednocující se Evropa konce 20. a počátku 21. století je vhodným prostředím pro tyto impulzy. Příspěvkem teologů Západu by mělo být více do svých příspěvků začleňovat i prvky

východní teologie a naopak, ukázat vždy pohled a názor druhé strany bez nějakých hodnotících soudů.

Z českých teologů se otázkou spolupráce Východu a Západu zabývá Pavel Ambros z olomoucké CMTF. Např. ve své knize Ambros, Pavel. *Křesťanský Východ a Západ: inkulturace a interkulturace: příspěvek k současné recepci tradic v české teologii*.²⁸

---

²⁸ Ambros, Pavel. *Křesťanský Východ a Západ: inkulturace a interkulturace: příspěvek k současné recepci tradic v české teologii*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2017.

2. Cyrilometodějská misie a slovanská inkulturace

2.1 Inspirace učením sv. Řehoře Naziánského a koncepce slovanské misie

u sv. Cyrila

Sv. Řehoř Naziánský ve svém učení navazuje na Origena. Podstatný je pojem *logikos*, který označuje člověka, který slovo *Logos* přijímá, rozumí mu a je schopen toto slovo (nebo učení) předávat dalším lidem.²⁹ Toto charisma pro výkon role prostředníka nezbytné (dar zdarma daný od Ducha svatého) je společné Řehoři, Cyrilovi i Špidlíkovi a prolíná se celými jejich životy. Logos je již od dob Filóna Alexandrijského považován za spojovací bod mezi židovským slyšeným a řeckým viděným (theoria).

Pro téma prostřednictví je u Řehoře přínosné téma tří zdrojů světla (tj. symbolicky poznání): Boha, andělů a člověka. Bůh je samozřejmě zdrojem světla nejsilnějšího a původního. Toto světlo k lidem dále přinášejí andělé, již jako sekundární zdroje tohoto světla. Ale zdrojem světla je i sám člověk, ale již pouze jako zdroj velmi odrážející - terciární, nikoli původní, o to větší je potřeba prostředníka mezi lidmi, tedy toho, kdo dokáže Boží světlo nejlépe odrážet a nejlépe předávat učení, slovo – Logos lidem.³⁰ Zde opět zaznívá téma mimořádného daru, charismatu, který byl společný Řehoři, Cyrilovi a Špidlíkovi.

Významným tématem učení Řehoře je také trichotomie lidské osoby sestávající z těla, rozumu a duše. Tuto trichotomii dále použije Cyril ve svém Proglasu a od smyslů postupuje k rozumu a duši. Řehoř nevnímá tělo a duši jako protikladné, jak bylo zvykem u Platóna a ještě i Origena, naopak tělo je služebníkem duše a duše je k naplnění svého poslání ve světě potřebuje stejně jako rozum. Řehoř tedy vnímá osobu v jednotě, což dále rozvíjí Špidlík v tématu celistvosti osoby a s odkazem na ruské autory.

S tím souvisí pojem homologia (nepřesně do češtiny můžeme převést jako stejnoslovnost, stejnovýznamovost). Nelze zúžit slovo a jeho zprostředkování čistě na jazykovou stránku. Jedno slovo může mít více významů samo o sobě, ale také v různé kontextu nabývá různého významu. Je třeba nalézt záruku, že jak mluvčí, tak posluchač/čtenář si dané slovo, delší text nebo kontext vyloží zcela se shodným vyzněním, závěrem. To není možné bez pečlivé volby slov, ale i bez předešlého dobrého vzájemného obeznámení mezi mluvčím a posluchači.

Sv. Řehoř Naziánský dostal přezdívku „*ústa Kristova*“, protože se díky svému obrácení k básnictví a meditaci velmi hluboce ve svém nitru zabýval Svatým písmem a jeho hlubokými myšlenkami. Takto vnitřně zpracované je dokázal velmi srozumitelně podat svým posluchačům, ať to byli členové

²⁹ Srv. Špidlík, Tomáš. *Řehoř Naziánský: úvod ke studiu jeho duchovní nauky*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010. s. 231-232.

³⁰ Srv. Tamtéž s. 34-46.

obce, kde působil jako biskup nebo účastníci 1. konstantinopolského koncilu, kterému po jistý čas předsedal.

Zároveň tím ale získal mnoho nepřátel, s nimiž musel v polemikách bojovat a obstát, obhájit své učení a dokázat, že je pravdivé a správné a naopak prokázat, že učení jeho protivníků je mylné a že tzv. stojí na vodě.

Sv. Cyrilovi ještě, když byl chlapcem, prý uletěl dravý pták, což ho motivovalo k tomu, aby pilně začal studovat nauku Sv. Řehoře Naziánského (zde můžeme spatřit moment Cyrilova povolání). Je možné, že dravý pták odkazuje na Janovo evangelium, které se odlišuje od tří synoptických evangelií mnohem více zaměřením na teologické otázky i jazykem a výrazovými prostředky, které zdůrazňují osoby Otce, Syna a Ducha svatého i jejich vzájemné vztahy. I z textu Proglasu je zřejmé, že ze 4 evangelií se Sv. Cyril nejvíce inspiroval Janovým evangeliem (byť v úvodních verších jsou zmíněni všichni 4 evangelisté).

Řehoř Naziánský žil v letech 330-390 v Kappadokii v dnešním Turecku, vystřídal post biskupa v Sassimu, Naziánsu, krátce byl také biskupem - patriarchou v Konstantinopoli. Zde předsedal po krátký čas I. konstantinopolskému koncilu a má velký podíl na dogmatické definici třetí osoby Boží – Ducha svatého. Byl uznávanou osobností mezi představiteli alexandrijské i antiochijské školy, proto získal důvěru císaře, aby koncil vedl.

Byl ovlivněn svým otcem Gregóriem, který se hlásil k sektě hypsisiariánů, kteří navazovali na židovskou tradici a spekulativní řeckou filozofii. Největší vliv však na něj měl Basil z Césareje, který byl metropolitou v Kappadokii. Studoval v Kaisareji Kappadocké, Kaisareji Palestinské, Alexandrii a Athénách a díky svému vzdělání mohl plnit roli prostředníka na konstantinopolském koncilu. Zde proti sobě stály dvě významné školy a duchovní centra (noocentra) Alexandrie (Origenova škola) a Antiochie. Protože znal učení obou těchto škol a také měl z Athén solidní základy řecké filozofie, mohl porozumět oběma těmto školám a z pověření císaře plnit roli prostředníka a autora formulací závěrů koncilu.

Několikrát dokázal opustit úřad biskupa – v Sassimu i Konstantinopoli. Nelpěl na slávě a společenském postavení. Dával přednost kontemplaci, přesto dokázal na výzvu Basila z Césareje přijmout biskupský úřad, na výzvu císaře místo konstantinopolského biskupa. Bojoval proti ariánům a dalším bludům rázu gnosticizmu a spekulativním učením založeným na řecké filozofii.

Roli prostředníka měl plnit i v Sassimu, místě, které mu svěřil pro výkon biskupa Basil z Césareje. Z tohoto místa odešel, jak uvádí, pro chybějící vodu, chybějící zeleň, prach, hluk, vozy, nářek a pláč, mučení a vymáhání dluhů, řetězy, vagabundi, procházející cizinci. Ale nemusely být nutně důvodem

k jeho odchodu jen vnější místní podmínky, rozhodnout mohlo nepřijetí jeho učení ze strany obyvatel anebo pocit vlastní vnitřní neautenticity, neboť víme, že toto biskupské místo nepřijal Řehoř z vlastního přesvědčení, ale na nátlak Basila, který tím zřejmě sledoval posílení svého vlivu jako metropolity v dané oblasti.

Jak se zdá Sv. Cyril později překonává Řehoře a bere své působení mezi Slovy jako výzvu a sám se je snaží přesvědčit o hledání tohoto dobrého. Ale je možné, že ve 4. století prostě neexistovala v byzantské společnosti šance jak čelit bídě a otroctví, kterou později Cyril nalézá v Ekloze. Řehoř také znechutily politické boje mezi Basilem a biskupem z Tyany. Praxe zde narazila v jeho srdci a myslí na ideál Logu, který přibližuje k Bohu. Útěchu hledal v samotě v horách, kde se oddal kontemplaci. Poté se vrací jako pomocník svého otce do Naziánu.³¹

V celém životě žije v napětí mezi teorií (kontemplací) a praxí. V praxi vidí naplňování Božího přikázání. Teorie v pojetí Platónově ho zklamává, protože zjišťuje, že filozofických ideálů nelze v praxi dosáhnout. Zklamání ho vrací opakovaně ke kontemplaci, ale vždy v praxi opět nalézá povolání a ujímá se poslání ve službě biskupa a kněze. Praxi v jeho pojetí lze definovat také jako ctnostný život. Zde vychází z Platóna a Aristotela, který ctnosti definoval v díle *Etika Nikomachova*. Křesťanské pojetí ctností nalézá u Sv. Pavla, člověk sám nemůže dosáhnout ctností bez Boží pomoci (milosti - gratia). I v křesťanském pojetí ctností nicméně Řehoř zachovává řecké pojetí ctnosti jako středu mezi extrémy. Ctnostmi se člověk podílí na nastolení Božího řádu ve světě. Dle Řehoře ctnost vede ke zbožštění, zároveň je ale ctnost výsledkem zápasu, po vzoru Joba. Moudrý člověk nedůvěřuje svým schopnostem, ctnosti vznikají jako souhra lidského úsilí a Boží milosti. Tělo je spolupracovníkem duše. Tělo i duše mají vést křesťanský život.³² Od těla se nelze odtrhnout, tělo (se svými smysly) je dobrým služebníkem člověka a jeho duše, protože by člověk ztratil společníka na cestě k dosažení nejvyšších skutečností – poznání Boha, dobra, pravdy a krásy.

Člověk má následovat Krista, aby došel poznání svého počátku a určení (povolání). Následovat Krista a jeho příklad je cestou ke zbožštění člověka. Kristus se snížil k člověku a prošel všemi úskalími lidského života kromě hříchu, stejně tak my se ve svém životě máme přiblížit k činům, kterých on dosáhl během své pozemské pouti. Člověk může přijmout Boha ve svém duchu jako v chrámu.

Na cestě k Bohu dává prioritu praxi před teorií. Praxe uvádí do kontemplace. Očištění je nutné ke zbavení se hříchu, mylných myšlenek a názorů. Ty brání člověku v životě v Kristu a pravdě. Vyzývá

---

³¹ Ventura, V.: *Spiritualita křesťanského mnišství, 1. díl. Od počátků po Sv. Jana Zlatoústého*. Benediktinské arcidiákonství Sv. Vojtěch a sv. Markéty Břevnov. Praha: 2006. s. 253-267.

³² Řehoř Naziánský: *Oratio 14*. Elektronická verze v angličtině viz https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-137-50269-8_10.

člověka, aby se stal nositelem světla. Vztah teorie a praxe si protřpěl Řehoř několikrát, proto vidí svůj vzor v Atanášovi. O sepětí teorie a praxe se pokouší Řehoř ve své autobiografické básni (Oratio 1).³³

Na jeho mystiku má vliv Origenes. Svoboda hraje dominantní roli. Mystika je upřednostněna před dobrým chodem kláštera. Řehořovy mnišské zkušenosti jsou sporadické a krátkodobé, vždy se opět vrací k praxi.

2.2 Inkulturace a cyrilometodějská misie u Tomáše kardinála Špidlíka, SJ

Inkulturace křesťanství do slovanské společnosti je specifická tím, že se jednalo o společnost na velmi nízké úrovni ekonomického i společenského vývoje. Spolu s křesťanstvím tato společnost získávala další instituty přenesené z oblasti rozvinuté během antiky především ve Středomoří. Zejména se jednalo o stát (tedy nadkmenové uspořádání společnosti), legislativu, tržní hospodářství, otroctví, kulturu a civilizaci. Současně se Slovanům dostává písmo a knihy (tedy myšleny zde knihy biblické – Svaté Písmo).

Slovanská inkulturace byla obecně na Západě podceňována, jak uvádí Špidlík. Jemu se však podařilo v jeho knihách tento trend obrátit. Jeho knihy vycházely v mnoha západoevropských i východoevropských jazycích. Špidlík zmiňuje, že jeho učitel Ireneus Hausherr své žáky vedl spíše ke studiu arménštiny, arménské kultury a děl arménských církevních otců, protože tam viděl v 50. letech neprobádanou oblast. Když před ním Špidlík projevil zájem o slovanskou spiritualitu, bylo mu sděleno, že není originální a pouze přebírá vlivy ze Západu.³⁴ Tím, jak často ve svém díle Špidlík cituje české básníky Máchu nebo Wolkeru, je zřejmé, že s tímto závěrem svého učitele nemohl vnitřně souhlasit a přijmout jej za svůj. Spíše bylo Špidlíkovi zřejmé, že Hausherr vůbec českou nebo slovanskou kulturu neměl příležitost blíže poznat, aby si k ní mohl vytvořit bližší vztah.

Slované, protože k nim křesťanství, písmo, kultura přišly se zpožděním proti zbytku Evropy, jsou považováni za dělníky jedenácté hodiny.³⁵ Toto podobenství vychází z Mt 20. Ale jak známo v tomto podobenství všichni dělníci, ať byli zaměstnáni správcem vinice dříve nebo později, obdrželi přesně jeden denár. Není tedy důvod Slovanů považovat nějakým způsobem za méněcenné, naopak jejich počet a vliv v rámci Evropské unie postupně roste a spíše je v nich třeba vidět potenciál do budoucna.

Zvláštním znakem slovanské inkulturace je její středová (a potenciálně prostřednická) pozice mezi Východem a Západem. Řím přijal ideu Konstantina a pověřil jeho bratra Metoděje výkonem funkce misijního biskupa na svěřeném území (Sirmium – dnes Sremska Mitrovica v Srbsku). Další vývoj však vedl k rozštěpení – západní Slované se odštěpili od jižních a východních, kteří zůstali u

³³ Elektronická verze v anglickém překladu je k dispozici na: <https://www.newadvent.org/fathers/310201.htm>

³⁴ Srv. Špidlík, T. Slovanská spiritualita. *Miscellanea X*, 383-386.

³⁵ Srv. Tamtéž.

byzantské tradice (jako pravoslavní nebo východní katolíci). Ale i v tom není nutné vidět beznaděj, ale spíše příležitost. Západní Slované dle mého názoru stále mají mnoho společného s ostatními Slovany z hlediska lidové kultury, pověstí, pohádek, poezie a obecně ve vnímání krásy a umění. Na to lze navázat a tak mohou být západní Slované prostředníky, kteří usnadní Slovanům jižním a východním hlubší proniknutí do západní společnosti, ale také mohou západní Slované umožnit lidem Západu více pochopit a procítit východní kulturu a spiritualitu. To vidíme na samotném životě a díle Špidlíka. Jeho knihy se čtou napříč Evropou, protože dokázal přednášet a jeho knihy byly překládány do mnoha jazyků.

Špidlík uvádí tři významné fenomény slovanské inkulturace:

- 1) personalismus (každý člověk je jedinečný svým povoláním),
- 2) celistvost lidské osoby a jejího poznání srdce (poznání smysly či rozumem není dostatečné, je třeba zapojit celého člověka a střed pravdy hledat uvnitř ve svém srdci),
- 3) vitalismus (pravda je to, co dýchá, co žije - istina).³⁶

Dle mého názoru se jedná spíše o zásadní předpoklady (nutné pro dosažení předporozumění), které je nutné, aby prostředník, který do slovanského světa vstoupí, uplatnil ve svém přístupu při evangelizaci/inkulturaci. Pokud se podíváme blíže na Prolog ke Čtyřevangeliumu připisovaný Sv. Cyrilovi, můžeme tam všechny tyto předpoklady nalézt.

Pokud se podíváme na celkovou logickou strukturu a výstavbu Proglasu, Cyril vede inkulturační proces od smyslů, přes rozum k duši člověka. Respektuje však osobu (personalismus) a její schopnost, aby sama poznala, co je pro ni dobré (od světla, sladké chutě, zvuku hromu). Toto obecné poznání dobra pak dovádí k rozumu, který má z knih poznat, že existuje ještě vyšší kvalita dobra, než je pouhé smyslové poznání. Z knih také duše (srdce) člověka má poznat, že je třeba usilovat o spásu a nezůstat v zajetí hříchu a starého způsobu života (zde pohanského, primitivního). Člověk tedy je brán s úctou k jeho osobě a je mu předložena nabídka na lepší život po všech stránkách (smysly – jako tělo, rozum jako ta část člověka, která může číst a rozumět knihám a dokázat poznatky uvést do svého praktického života, duše nebo srdce jako ta část člověka, která má spirituální poslání a může se přiblížit Bohu a může usilovat o spásu). Lze tedy říci, že Proglas v návaznosti na trichotomii lidské osoby (tělo, duše, rozum) dle Řehoře Naziánského vede slovanské obyvatele k celistvosti poznání a k tomu, aby sami sebe vnímali jako celistvé osoby s tělem, rozumem a duší.³⁷ Ale zároveň jim ponechává respekt a úctu, aby poznání toho, co je dobré si mohli ponechat a svobodně dále rozvíjet k vyšší kvalitě.

³⁶ Srv. Špidlík, T. Slovánská inkulturace. Miscellanea XII, s. 158-161. Pojmy blíže a hlouběji pojednány na s. 32-33 této práce.

³⁷ Srv. Špidlík, T. *Řehoř Naziánský: úvod ke studiu jeho duchovní nauky*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010. 326 s. 52-55.

Ve slovanské inkulturaci se zachovalo mnohé z lidové kultury na rozdíl od Západu, kde mniši často byli vedeni k ničení všeho spojeného s pohanstvím, bohužel tím mohlo být zničeno mnoho dobrého. Proto také na západě můžeme vidět tendence u některých skupin, které se odvracejí od křesťanství a hledají inspiraci opět u pohanských kořenů. Ve slovanské kultuře se nezdá toto být problémem. Ve folklóru, lidové písni, pověstech se toho dochovalo mnohé a stále to existuje jako živá tradice, rodiče a učitelé čtou dětem stále stejné pohádky. Lepším přístupem je dle mého toho, co nejvíce zachovat, pouze texty nechat, aby postupně přijaly křesťanské vyznění a křesťanské významy. To můžeme vidět nejen na Cyrilově Proglasu, ale také v pohádkách Boženy Němcové nebo skladbách K. J. Erbena, K. H. Máchy.

Můžeme tedy říci, že ve slovanské inkulturaci je vyloučen prvek násilí. Inkulturací je svobodné rozhodnutí adresátů – cílové skupiny. Nejsou také nuceni k tomu, aby se vzdali své kultury s výjimkou skutečně pohanských idolů. Ty měly být dle Zákona sjudnego ljudem spáleny.³⁸ Proto se mnohé ze slovanské kultury mohlo zachovat v lidové tradici a opět ožít během národního obrození.

Na příkladu slavení Velikonoc a Vánoc můžeme také vidět, jak mnoho křesťanství převzalo ze starších zvyků, které mohly být předkřesťanské. Slavení těchto dvou církevních svátků se v každé zemi nebo regionu velmi liší právě díky starším prvkům, které jsou předkřesťanské. To se stává stále více trendem při inkulturaci na dalších kontinentech jako Amerika, Asie, Afrika, misijní kněží respektuje svébytnost tamních kultur a nechávají domorodce, aby si kostely zdobili dle svého vkusu, aby sochy a obrazy měly znaky vyšlé z místní kultury. I v tomto Cyril a Metoděj o mnoho předstihli dnešní dobu.

Špidlík v tomto kontextu požaduje, aby vznikla konečně syntéza skutečně evropská – přitom myslí syntézu evropského křesťanství Východu a Západu.³⁹ Protože na nových kontinentech nedokáží tamní obyvatelé až tolik rozlišovat anglické, španělské, francouzské, německé vlivy ve spiritualitě nebo teologii. Ptají se spíše po tom, co je skutečně evropské, co přetrvalo a co dýchá. Tak on sám zažil velký zájem o slovanskou spiritualitu u afrických obyvatel Kinshasy v Kongu, když tam jeden semestr přednášel.⁴⁰

Špidlík rád odkazuje na umělecká díla, aby na nich ukázal příklady slovanské inkulturace a typické znaky slovanské spirituality. Nejčastěji se jedná o citace z románů Dostojevského, poezie Wolкера a K. H. Máchy. Na nich dokázal velmi procítěně inkulturovat a vysvětlit posluchačům, co je křesťanská inkulturace i jeho pojetí poznání srdcem, personalismu i vitalismu (pravdy, která dýchá v srdci

³⁸ Vašica, Josef a Hauptová, Zoe, ed. *Literární památky epochy velkomoravské: 863-885*. Praha: Vyšehrad, 2014. s. 191-212.

³⁹ Srv. Špidlík, T. *Duchovní jednota nové Evropy*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2007. s. 72-73 nebo ŠPIDLÍK, T. Slovanská spiritualita. *Miscellanea X*, 383-386.

⁴⁰ Srv. Špidlík, T. Slovanská spiritualita. *Miscellanea X*, 383-386.

člověka). Ale na umění je velkým přínosem tak hluboká autenticita osobně prožitá a vyjádřená velmi autenticky autorem.

Že jsou stavební prvky cyrilometodějské misie aktuální i v dnešním světě 21. století můžeme dokázat na příkladu čl. 58 věroučné konstituce *Gaudium et spes*. Tento článek uznává spojitost mezi poselstvím spásy a lidskou kulturou. Uvádí, že vtělený Syn (Logos – Slovo) mluvil způsobem vlastním kultuře té které doby. Tak Sv. Cyril v Proglasu plně respektuje slovanskou kulturu 9. století, do které přichází učit a kázat a volí jazyk a výrazové prostředky, kterému porozumí i prostý slovanský rolník této doby.

GS čl. 58 hovoří o rozšíření církve a Kristova poselství do všech národů a hlubším rozvinutí, probádání, pochopení a vyjádření liturgie i života v pospolitosti. Sv. Cyril se svým bratrem opouští Soluň i Konstantinopol – hlavní střediska byzantské kultury s jejich bohatstvím a vydává se na Moravu na neznámé vzdálené území, aby tu učil prosté venkovany křesťanské víře, Písmu a učení Ježíše Krista a jeho apoštolů. K tomu dodává kardinál Špidlík, že Slované jsou jako dělníci, kteří přišli na vinici – zde ke křtu – jako poslední. Papež František opakovaně volá po tom, aby církev vyšla s evangelizací na periferii mezi ty nejchudší a nejméně opomíjené.

GS čl. 58 zdůrazňuje, že církev byla poslána ke všem národům, všech věkům a zemím, neváže se výlučně a neodlučitelně na žádnou rasu nebo národ, na žádný určitý způsob života na žádné starodávné ani novodobé zvyklosti. Opírá se o vlastní tradici (křesťanství), a proto je schopna navázat spojení s různými kulturami, čím získají církev i různé kultury (které jsou předmětem misie). Nemůžeme objektivně zpochybnit, že slovanské národy v celé Evropě přijetím křesťanské víry a Písma získaly mnoho dobrého, u většiny z nich se od tohoto okamžik odvíjejí dějiny, kultura a vůbec uznání mezi vyspělejšími státy západu. Z textu Proglasu jasně plyne, že tohoto poslání si byl Sv. Cyril plně vědom a plně se pro ně nasadil.

GS čl. 58 uvádí, že radostná zvěst nepřetržitě obnovuje život a kulturu kleslého člověka a tepe a odstraňuje zlořády, které vyplývají ze stálého hrozícího pokušení k hříchu. Tuto myšlenku zajisté měl na mysli Sv. Cyril, když v Proglasu varuje své posluchače před hnilobou a upadajícími těly. Špidlík téma hříchu často také uváděl s důrazem na vnitřní a osobní souhlas ke zlému, který je tou zlomovou hranicí v lidském svědomí.

Věřoučná konstituce *Lumen Gentium* ve svém článku 17 věnovaném misijnímu rázu církve odkazuje na slova J 20,21 a Mt 28,19-20 o povolání k získávání učedníků, všech národů, učení a zachování Kristových přikázání. Sv. Cyril je splnil doslova a do písmene a obětoval tomuto poslání i svůj život,

podle legendy přivedl do Říma 50 učedníků (zřejmě původem Slovanů, které osobně obrátil na víru a připravil na kněžství), kteří byli vysvěceni na kněze. Špidlík je svým působením ve Východním institutu i po roce 1989 také naplňoval často i vůči zahraničním studentům a působením na více kontinentech světa.

LG čl. 17 hovoří o vysílání hlasatelů evangelia, přivádění posluchačů k víře, vyvádění ze služebnosti omylu, dobré sítě Kristova učení by nemělo zahynout, mělo by vést k zahanbení ďábla a štěstí člověka. Každý učedník Krista má díl závazku v šíření víry.

LG 17 také zmiňuje požadavek o nepřetržitém vysílání hlasatele evangelia, dokud nejsou ustaveny nové církve, které se pak připojí k dílu hlásání evangelia. Tak Sv. Cyril vyšel mezi muslimy, aby s nimi vedl spor o víru v jediného Boha, mezi Chazary, byť v obou případech neúspěšně, ale potřetí u Slovanů obohacen o dvě negativní zkušenosti dokázal s jazykem domorodců a s lepším porozuměním jejich kultuře vytvořit novou církev na Moravě, v jehož díle pokračoval jeho bratr Metoděj. Špidlík sice nezakládal nové církve, ale svým působením na Východním institutu v Římě vychoval a vzdělal nové generace teologů a kněží pro východní církve, které tak mohly stále obnovovat svoji činnost a mohly tak být znovu tvořeny novými osobnostmi obohacenými částečně i o tradici křesťanského Západu.

Dle čl. 17 LG má prostředník působit, aby žádné dobré símě (Logos, slovo zaseté mezi lidi) zaseté v lidských srdcích, myslích a obřadech i kulturách národů, nejen nezahynulo, ale aby bylo ozdraveno, povzneseno a zdokonaleno k oslavě Boha. Tomuto požadavku Špidlík v plném rozsahu vyhověl tím, že znovu našel slovanskou spiritualitu, její přínosy a významy pro celou Evropu a její sjednocení. Také ukázal jaký je potenciál ve slovanské spiritualitě, kultuře, jak může Evropu obohatit a napomoci k jejímu sjednocení ve stále se utvářející Evropské unii. Ve slovanské kultuře nemusí být hlavním směrníkem totalitní a ekonomická moc pocházející z ruských velmocenských ambicí, ale naopak iniciativa a neopakovatelnost malých církví, které se dokáží sjednotit jako sobě rovné, k tomu mohou posloužit instituty fungující v Římě stejně jako univerzity ve střední Evropě nebo kongresy na Velehradě. Tuto novou jednotu nelze založit na vynucení, síle, totalitě nebo tlaku, ale na autenticitě, celistvosti, osobách, které dokáží přinést originální myšlenky a jsou proto uznávané uvnitř svých kultur, a proto mohou obohatit jiné kultury. Linie prostředníků (Řehoř Naziánský – Sv. Cyril – T. Špidlík) by neměla být ukončena. Špidlík vychoval mnoho učedníků, žáků, kteří mohou jít v jeho šlépějích uvnitř svých církví a kultur a dále rozvíjet téma prostřednictví na základě tradice svých předchůdců dát prostřednictví nový originální obsah svými životy a učením.

Vedle *Lumen gentium* je významným dokumentem církve k tématu inkulturace i *Catechesi Tradendae* (Katecheze v dnešní době, vytvořená synodem biskupů v roce 1977).⁴¹ Inkulturace je považována za důležitou součást tajemství Vtělení a má vnášet Krista do srdce kultury, do srdcí jednotlivých kultur, což je jejím posláním. Tak Sv. Cyril ve svém srdci poznal nejen jazyk, ale i kulturu Slovanů v Soluni, ale také pronikl do jejich životů, seznámil se s jimi vyznávanými hodnotami, radostmi, smutky, trápeními a problémy. Lze tedy říci, že cesta do srdce kultury nejdříve vede přes srdce prostředníka. Pochopil, že abstraktní ideje a pojmy antické filozofie nejsou tím správným začátkem. V Proglasu tedy začíná u jejich poznání dobra skrze smyslu, aby je vedl výše k vyšším dobrům v biblických knihách a tím i k poznání Božího plánu, spásy a šance na věčný život.

Úkolem katecheze proto má být poznat kulturu zevnitř a osvojit si její prvky a projevy jako své vlastní. Sv. Cyril i Špidlík ve svém působení určitě tomuto požadavku naplno vyhověli, jinak by jejich působení u jejich učedníků nemohlo mít naději na úspěch (nebyli by autentičtí). V této souvislosti je třeba zdůraznit moment úcty k nové kultuře a jejím jednotlivým osobám. Špidlík část opakoval, že nejde navštívit pravoslavné, ale své přátele, což vypovídá mnohé o jeho přístupu.

Katecheze má také pomáhat, aby ze svébytné domácí kultury mohly vzniknout nové projevy křesťanského umění a vyjádření. Špidlík zdůrazňoval heslo „Krása spasí svět“ a dával šanci svébytným originálním umělcům, aby se v jejich díle křesťanská zvěst mohla projevit. Dokázal ji najít v obtížně srozumitelných filmech Tarkovského, ale rád ji nacházel také v básních českých básníků Wolkera, Máchy nebo ruských romanopisců jako Dostojevskij nebo Gogol.

Katecheze uznává, že nelze evangelium a jeho projevy oddělit od jednotlivé kultury, do níž vrůstá jako mladý stromek do lesa. Proto jsou projevy v jednotlivých kulturách velmi odlišné a originální. Současně však nelze ustoupit požadavkům víry, morálky a vedení správného křesťanského života. Katecheté věří, že správná inkulturace svébytnost místní kultury může jen posílit a nikdy ji nemůže oslabit. Zde Špidlík rád zdůrazňuje úlohu lidové kultury, která se u Slovanů do dnešních dnů zachovala ve folklóru, lidové písni, pověstech, pohádkách a stále dokáže promlouvat i k nejmladší generaci, přestože ta již vyrůstá ve zcela jiném světě než její rodiče a prarodiče. Dnes po mnoha generacích už ani nelze vždy přesně rozlišit, co ještě pochází v dané písni, pohádce z časů předkřesťanských a jak velký vliv zanechalo v textu a jeho mnoha verzích samotné křesťanství. Známe bez pochyby mnoho lidových písní a pohádek, v nichž křesťanské motivy nelze rozhodně popřít.

---

⁴¹ Elektronická podoba dokumentu je k dispozici na <http://download2.katechetiolomouc.cz/katechete/dokumenty/catechesi-tradendae.pdf>

Ve světle požadavku těchto dokumentů církve 20. století můžeme v zesílené podobě vidět, jak mnoho prostředníků včetně Řehoře Naziánského, Sv. Cyrila i Špidlíka předstihlo vývoj i dobu, v níž žili. Intuitivně konali katechezi a sloužili Slovu dle principů všeobecně uznaných až církví 20. století. Opět zde vidíme, že jazyk není tím hlavním a jediným prvkem inkulturace a její úspěšnosti. Kulturu je třeba uchopit jako celek, nechat se jí proniknout a stát se její součástí, až pak může prostředník skutečně autenticky plnit své poslání – předávání Slova, když je lidmi cílové kultury přijat a za jednoho z nich, za vlastního. Až když porozumí lidem kultury, do níž vstupuje, jaká jsou jejich trápení, radosti, problémy a spory, tehdy může úspěšně vnést do této kultury obohacení založené na Logu a plnění svého poslání logikos (nositele Slova).

Ale tyto požadavky zaznívají i v nedávném dokumentu papeže Františka *Evangelii gaudium*.⁴² Papež zde klade maximalistický požadavek, aby evangelizace byla trvalá a vnitřní motivací každého v církvi od kněží po laiky. Všichni opravdoví prostředníci by tedy dle podle požadavku papeže Františka a po vzoru Sv. Cyrila měli vyjít na periferii a ve svém poslání upřednostnit:

- 1) dle čl. 222-225 čas před prostorem (tj. započít procesy, které nastartují evangelizaci a inkulturaci tak jako Sv. Cyril přinesl Slovanům písmo a Proglas, jejichž plody přinesly až následující staletí, vědom si toho, že za jeho života zřejmě ještě neuvidí výsledky své práce),
- 2) dle čl. 226-231 jednotu před konfliktem (jako Sv. Cyril využil podpory z Konstantinopole i z Říma bez ohledu na vědomí budoucího konfliktu Východu a Západu),
- 3) dle čl. 231-233 realitu před ideologií (jako Sv. Cyril započal svůj výklad v Proglasu u sladkosti, hromu, světla a hudby, tedy toho, co bylo Slovanům známé a blízké namísto toho, aby Slované začal seznamovat s řeckou antickou filozofií a jejími abstraktními pojmy),
- 4) dle čl. 234-237 celek před částí (jako Sv. Cyril a Tomáš Špidlík upřednostnili snahu po křesťanské inkulturaci celé Evropy před partikulárními mocenskými zájmy Franků nebo Byzance).

---

⁴² V elektronické podobě k dispozici <https://www.socialninauka.cz/files/files/Evangelii%20gaudium.pdf>.

2.3 Specifika slovanské spirituality u Tomáše kardinála Špidlíka, SJ ve vazbě na cyrilometodějskou misi

Slovanská spiritualita 9. století dle otce kardinála byla svým způsobem primitivní se silnou vazbou na tradici předků a přírodu a něco z toho stále přežívá v lidové kultuře pohádek, písní, pověstí. To potvrzuje i text Proglasu Sv. Cyrila (svým důrazem na přírodní jevy – jako zvuk hromu, pokrmy a jejich chuť, hudbu).⁴³ Od bolesti a utrpení vede člověka k radosti a štěstí, které by měl poznat v Kristu.

Sv. Cyril uznává roli smyslů a rozumu, ale nejvýše klade emocionální stránku člověka, poznání srdcem, teprve v něm může být zrání ve víře dovršeno. Tomáš Špidlík zdůrazňuje téma kardiognosis – poznání srdcem, které v hierarchii také navazuje na smyslové poznání a rozumové poznání, aby je sjednotilo. Tomáš Špidlík vnímá u ruských myslitelů vymezení se vůči západnímu racionálnímu myšlení a zobecňování člověka na obecné principy jako přirozenost. K tomu na Západě můžeme uvést zajímavou paralelu ze 17. – 18. století, kdy spolu soupeřily ve filozofii racionalistický směr (Descartes, Spinoza, Leibniz) a empirický směr (Locke, Hume a Berkeley) a k jisté syntéze obou směrů dospěl Kant. I když tyto směry se zastavily u poznání smyslového a rozumového, včetně Kantovy syntézy, nikdy nedošel Západ k poznání srdcem – celistvému poznání v nitru člověka jako osoby.

Člověka lze poznat jen v srdci jako svébytnou originální osobnost, nelze jej vymezit pouze racionálně s použitím vědeckých poznatků. Prvou významnou vlnou křesťanské inkulturace bylo zakládání křesťanských obcí ze strany Sv. Pavla v dnešním Turecku a Řecku (většinou na pobřeží Středozemního moře).⁴⁴ Zde židovská kultura našla vhodné prostředí v kultuře helénské a vytvořily tak novou syntézu, která se stala progresivní a úspěšnou pro rozvoj křesťanského náboženství, kultury a životního stylu. Výhodou zde byl řecký jazyk (koiné) velmi rozšířený ve středomořských přístavech a běžně přístupný i srozumitelný lidem různých etnik. Ale nešlo jen o jazyk, ale celkově o kulturu, filozofii a umění, které od 4. století př. Kristem středomořské oblasti dominovaly a zasáhly všechny oblasti života, ale také schopnost Sv. Pavla jako prostředníka, že je dokázal velmi konstruktivně využít při své evangelizaci.

Těžší již bylo provádět inkulturaci v západní Evropě a britských ostrovech, ale tam přece jen se dalo také stavět na základech římské kultury, která tam také po 4 staletí působila a také se do jisté míry inkulturovala především v městském prostředí. Ale ve střední Evropě 9. století žádný trvalý vliv ani

⁴³ Vašica, Josef a Hauptová, Zoe, ed. *Literární památky epochy velkomoravské: 863-885*. Praha: Vyšehrad, 2014. s. 140-144.

⁴⁴ Tomuto tématu se věnuje např. Ryšková, Mireia. *Pavel z Tarsu a jeho svět*. Praha: Karolinum, 2014. Ale také sám Špidlík, Tomáš. *Apoštol národů svatý Pavel*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008.

helénské ani latinské kultury neexistoval (Markus Aurelius svůj boj s Markomany v 2. století nevyhrál a srdce Evropy zůstalo nedotčeno). Cyril a Metoděj museli zvolit zcela jinou netradiční cestu pro inkulturaci a christianizaci. S abstraktními ideami Platóna, které dokázal pokřesťanštit Řehoř Naziánský, by u moravských Slovanů nedošli pochopení. Přesto bez pochyby na jejich základě stavěli, i když navenek museli respektovat svět Slovanů limitovaný jejich předporozuměním.

Vhodný čas (kairos) pro christianizaci ve střední Evropě se naskytl na konci 8. století, kdy Avari, kteří dosud zdejší Slovanů systematicky vykořisťovali (vymáháním tributu v podobě části úrody nebo otroků), byli poraženi vojsky Karla Velikého. Poté vzniká prostor na autonomii středoevropských slovanských kmenů. Díky převzetí křesťanství a kultury z vyspělejší Franské říše (i vlivem iroskotské misie) i Byzance se vytvářejí za vlády knížete Svatopluka předpoklady k vytvoření nadkmenového svazu - Velké Moravy.

Pojem Logos – Slovo tvoří střed (christocentrický můžeme říci) Cyrilova Proglasu. Ale také smysly (sluch, zrak, chuť), tedy tělo je základem, u něhož začínají otvírat poznání prostého lidu, který má být veden prostřednictvím rozumu k duši, která je tím obrazem Božím, jak učili křesťanští otcové období patristiky včetně Řehoře Naziánského. Je zřejmé, že v Proglasu Cyril zcela přijímá povolání prostředníka (logikos – nositele slova) popsané Řehořem Naziánským, kdy prostředník následuje příklad Ježíše, který svými podobenstvími přibližoval svým učedníkům a následovníkům Boží království a záměr Hospodina, který má s námi lidmi. Duše je vedena k uvědomění si své smrtelnosti a rizika věčného trestu, pokud uvízne v tělesném životě pohanství a neobrátil se ke světlu a tíhnutí po Slovu obsaženém v knihách.

Špidlík slovanskou spiritualitu nikde přesně nevynezuje, ale alespoň napovídá, že pokud chceme nalézt to, co je pro slovanskou spiritualitu typické, musíme věnovat pozornost především:

- 1) živé tradici lidové zbožnosti;
- 2) učení „starců“ (pověstných duchovních Otců);
- 3) obřadům;
- 4) zvykům kraje.⁴⁵

Pokud na předešlé 4 uvedené body aplikujeme 3 témata, která se prolínají celým Špidlíkovým dílem a která zdůrazňuje jako přínos spirituality Východu, které by mohly být přínosné i pro evropskou syntézu:

- 1) personalismus – kým prostředník je, jaký je jeho cíl, odkud pochází;
- 2) vitalismus - pravdu, která dýchá a žije;

---

⁴⁵ Špidlík, T.: *Spiritualita východu, systematická příručka*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002. s. 35.

- 3) celistvost člověka se středem v srdci, kde osoba procítěně a s hlubokým vnitřním prožitkem dochází k celistvému poznání i rozhodování.

Personalismus zaznívá samozřejmě nejvíce v postavách starců, vitalismus v živé tradici lidové zbožnosti a celistvost člověka se srdcem na pravém místě se nejvíce projeví při prožívání obřadů (liturgie) a zvyků kraje (moderní řečí můžeme říct folklór, slavnosti).

Těmi prvními starci ve smyslu křesťanství byli sv. Cyril a Metoděj. Moravský lid je přijal za své, ale jen proto, že oni dokázali porozumět tomuto lidu a nahlédnout do jeho srdce. Ač oba Řekové, nevnucovali těmto lidem platónskou filozofii, přestože ji velmi dobře znali a ovládali. Ne, hledali cestu porozumění – sklonili se k tomuto lidu, přistoupili na jejich způsob uvažování, rozmlouvání, aby jeho prostřednictvím předali jim křesťanskou zvěst a postupně tento lid učili rozumět Písmu a chápat jeho smysl.

Tento lid žil ve strachu z přírody (hromů a blesků), v časech radosti se lidé družili u dobrého jídla a pití při hostinách (těmi příležitostmi mohly být tradice dochované dodnes – dožínky, svatby, pohřby), ty byly také doprovázeny hudbou.

Všechny tyto motivy zaznívají v Cyrilově Proglasu, který má uvádět čtyři evangelia (tj. je jakousi přípravou – preevangelizací prováděnou předtím, než je lid pozván, aby naslouchal četbě Písma v rámci liturgie). Slované, které takto oslovili, nemohli slova Proglasu neslyšet a nemohly se nedotknout jejich srdcí. Cyril a Metoděj ale také nestáli stranou, účastnili se jejich hostin, při nichž určitě také lidu přibližovali úlohu eucharistie, která je hostinou, kterou jim zanechal sám Ježíš Kristus. Dokázali poradit lidu s jeho starostmi, jak dosáhnout lepší úrody a bránit dobytek před šelmami, jak se vypořádat se smrtí blízkých. Tím si získávali důvěru lidu, který je považoval za mudrce, starce s bohatou životní zkušeností. Ale radili i vládcům Moravy a připravili pro ně legislativy (Zákon sjudny ljudem). Pro svoji moudrost a zkušenost, i jejich praktické využívání si u vládců i prostého lidu vysloužili uznání.

Jejich podání Proglasu pro ně bylo živé (dýchající, vitální), protože nebylo založeno na abstraktních ideách platónské filozofie, ale na zkušenostech, který moravský lid osobně poznával od malička. Ale kromě vnějších jevů jako zvuk hromu, sladkost medu a libozvučnost hudby byl spojen také s emocionálním prožitkem tohoto prostého primitivního lidu (strachu, radosti, sounáležitosti, přijetí), tím zasahoval i celistvost slovanské duše s jejím středem v srdci.

3. Cyrilometodějská misie a povolání prostředníka

3.1 Úloha prostředníka v životě a díle sv. Řehoře Naziánského jako inspirace pro sv. Cyrila a cyrilometodějskou misii

Prostřednictví je zachyceno už v biblických textech. Za prostředníky jsou považováni králové, proroci, kněží, učitelé, kazatelé. Ti obvykle mají nějaký znak Božího vyvolení, ale také nesou velmi těžké náklady (oběť) za toto své vyvolení. Největší oběť přináší sám Kristus na kříži, proto je považován za prostředníka posledního, ale také nejvýznamnějšího. Toto téma proniklo do dogmatické teologie v souvislosti se sporem o herezi arianismu, kdy Arius tvrdil, že Boží syn nebyl skutečným Bohem, byl Bohu pouze podobný.

Z novozákonních textů vybírám zde ty nejvíce podstatné k tématu prostřednictví:

1. Tim 2, 5 „Je totiž jeden Bůh a *jeden prostředník mezi Bohem a lidmi*, člověk Kristus Ježíš“

Žid 8, 6 „Avšak Ježíš dosáhl vznešenější služby, právě tak jako je *prostředníkem vyšší smlouvy, založené na lepších zaslíbeních*.“

Žid 9, 15 „Proto je Kristus *prostředníkem nové smlouvy*, aby ti, kdo jsou od Boha povoláni, přijali věčné dědictví, které jim bylo zaslíbeno – neboť jeho smrt přinesla vykoupení z hříchů, spáchaných za první smlouvy.“

Žid 12, 24 „a před Ježíšem, *prostředníkem nové smlouvy*, a před jeho krví, která nás očišťuje, neboť volá naléhavěji než krev Ábelova.“

Zmíněné novozákonné listy 1. Timotejovi a Židům listy přisuzují prostřednictví znaky:

- 1) Zajišťuje spojení mezi Bohem a lidmi.
- 2) Přináší vykoupení hříchů krví (a to krví samotného prostředníka).
- 3) Nová smlouva (prostředník ji přináší).
- 4) Povoláním přináší věčné dědictví.

Prostředník tedy napomáhá lidem, aby porozuměli Božímu plánu, přitom sám nese za výkon svého povolání jistou oběť, touto obětí ale také usnadňuje přístup lidem k Božímu plánu, ustavuje nový vztah k Bohu (nová smlouva) a činí lidi dědici, čili přináší jim trvalý podíl na spáse.

Téma prostřednictví bylo významně akcentováno ve sporu o arianismus na první nicejském koncilu.⁴⁶ Areios tvrdil, že Ježíš není Boží přirozenosti, stojí sice nad lidmi, ale nemůže být roven Bohu. Na to reagoval Atanasios námitkou, že v takovém případě by Ježíš byl jen dalším z pohanských bohů nebo polobohů.

Téma obou přirozeností v osobě Božího syna uzavírá teprve II. konstantinopolský koncil (662) na základě učení Maxima Vyznavače. Ten kromě dvou přirozeností v Božím synu uznává i dvě vůle Boží a lidskou, přičemž lidská vůle se té Božské podřizuje (tato situace nejsilněji zaznívá ve scéně v Getsemanské zahradě. Tak i prostředník volí na své cestě Boží vůli a oběť namísto cesty, která je snadná a vyhýbá se utrpení.

Řehoř Naziánský završuje teologickou a dogmatickou integraci učení křesťanského Východu s centrem v Byzanci. Spolu s dalšími kapadockými otci potvrzuje Sv. Ducha jako třetí Boží osobu. Svými formulacemi tak završuje Credo v podobě, v jaké ho známe dnes.

Jeho prostřednictví se týká polaritě mezi dvěma teologickými školami (noocentry křesťanského Východu) Středomoří – Alexandrií v dnešním Egyptě (Klement Alexandrijský, Origenes) a Antiochií v dnešní Sýrii. Pospíšil u těchto škol rozlišuje Logos anthropos x Logos sarx.⁴⁷

Logos (mysl, slovo, nauka, rozum) je syntézou křesťanství a platónské filozofie. Touto cestou šel již Sv. Pavel ve svých listech. Bez využití předporozumění u řeckých rybářů, obchodníků a řemeslníků, které nabyli v řeckých školách organizovaných římskou mocí, by nemohl získat pro křesťanství tolik příznivců a založit úspěšně mnohé obce ve středomořských přístavech. Pojetí Logu jako svorníku (bodu propojení slyšeného a viděného) řecké filozofie a židovského náboženství se pokusil již Filón Alexandrijský ještě několik desítek let před působením Sv. Pavla.

Tuto nauku dále rozvinuli Origenes, který k ní přidává antropologickou vrstvu – člověka logikos, který je schopen slovu rozumět, slovo chápat a zejména je (jako prostředník) dále předávat.⁴⁸ Toto pojetí přebírá Řehoř Naziánský, který svými kázáními dokázal natolik zaujmout, že byl svými současníky nazýván ústy Kristovými. Co více by mohlo vypovídat o naplnění jeho úlohy prostředníka.

Významnou úlohu v jeho zrání do role prostředníka však sehrálo i jeho vzdělání, kromě Athén se vzdělával také v Alexandrii a Antiochii, takže učení obou škol velmi dobře poznal a poznal také

---

⁴⁶ Blíže viz Pospíšil, Ctirad Václav. *Jako v nebi, tak i na zemi: náčrt trinitární teologie*. Praha: Krytal OP, 2017. s. 271-282.

⁴⁷ Srv. Tamtéž s. 283-300.

⁴⁸ Srv. Špidlík, T. *Řehoř Naziánský: úvod ke studiu jeho duchovní nauky*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010. s. 231-232.

osobně představitele obou škol. Díky svému působení byl oběma školami uznáván, a proto mohl krátce zaujmout předsednictví I. konstantinopolského koncilu, kde právě mohl obhájit proti pneumatomachům své učení o Sv. Duchu.

Má tedy Řehoř velkou zásluhu na prvotní syntéze učení Východu. Také proto byl v Konstantinopoli po staletí uznáván jako autorita, protože dokázal urovnat spor dvou dosud dominantních noocenter (Antiochie a Alexandrie) tvůrčím způsobem a tím ustavit samotnou Konstantinopol jako další noocentrum, které dokáže plnit roli školy, prostřednickou roli a roli ustanovitele dogmat stejně jako dvě školy dříve uvedené. Nemůžeme však u něj vysledovat vykročení misijního charakteru. Po celý svůj život vyrůstal v prostředí syntézy křesťanství (konstantinovského režimu) a platónské filozofie, geograficky vzato ve Středomoří.

Ve vlastním životopise se otevřeně vyjadřuje, jak byl znechucen nutností působit jako biskup v Sassimu mezi velmi chudým prostým obyvatelstvem. Toto místo opustil. Preferoval zřejmě raději působit mezi sobě rovnými na akademické půdě, dnešními slovy bychom tedy řekli, že jeho zájem byl spíše v oblasti dogmatické teologie a nikoli v oblasti pastorální teologie a misijní praxe. Je však třeba uvést, že Byzanc v té době (4. století) neměla předpoklady pro misijní činnost a nebyly osobnosti, které by se této aktivitě věnovaly.

Časté a opakované jsou jeho úniky z praxe biskupa do mnišské komunity nebo poustevnictví a kontemplace. Zde zřejmě čerpal novou sílu a také hledal inspiraci pro svá mnohá kázání, která jsou velmi silná i pro dnešního čtenáře.

3.2 Úloha prostředníka v životě a díle sv. Cyrila ve vazbě na cyrilometodějskou misi

Sv. Cyril navazuje na učení Sv. Řehoře Naziánského. Nebojuje však s herezemi založenými na antické filozofii na koncilech. On přichází na základě svého povolání a charismat do pohanského (Chazaři, muslimové, Slované) prostředí, kde dosud byla inkulturována jen elita (panovník a jeho nejbližší rodina a družina bojovníků). Zprostředkovává křesťanství (s prvky antické vzdělanosti, které byly předešlými církevními otci uznány za křesťansky konformní).

Klíčovým dokumentem, z něhož můžeme zjistit celkové pojetí a přístup k misi u moravských Slovanů je Proglas – úvodní slovo ke čtyřem novozákonním evangeliím.⁴⁹ Text ve verších (111 veršů) má oslovit duše hledající křesťanskou víru a být přípravou a pozváním ke čtení 4 evangelií, přitom

---

⁴⁹ Nelze historicky doložit, že Sv. Cyril je autorem tohoto textu. Proglas je doložen z pozdější doby 11. století, nicméně v tradici církevních autorit pravoslavní je autorství Sv. Cyrila uznáváno.

stává na předporozumění v té době primitivních Slovanů – sladkosti medu, zvuku hromu, malebné hudbě nástrojů.)⁵⁰

V jeho středu stojí Kristus (christocentrismus) a z titulů přiznávaných Božímu synu je tím hlavním Slovo (Logos) a Sv. Cyril se snaží ukázat cestu nevěřícím, jak toto Slovo poznat, jak mu porozumět a jak je pochopit. Tím vlastním životem naplňuje Cyril učení Řehoře Naziánského o tom, že člověk je ze své podstaty logikos (zvěstovatel slova), což je jeho poslání.

Nejnižší stojí poznání smyslové. Dále postupuje k poznání rozumovému, s pomocí knih, aby se dostal až k nejvyššímu stupni, jímž je samo Slovo spojené s křesťanskou vírou, je to poznání niterné – ve vlastním srdci člověka.

Zůstaňme u poznání smyslového, které je v textu básnicky zobrazeno uvedením čtyř lidských smyslů:

- 1) zraku (zastupuje je oko, které poznává boží znamení ve verších 29-30),
- 2) sluchu (zastupuje ucho ve verších 35-36),
- 3) chuti (ústa pociťující sladkost ve verších 39-40),
- 4) čichu (cítící vůni ve verších 37-38).

Podstatné kromě samotného uvedení smyslů (zastoupených smyslovými orgány) jsou také kontexty, v nichž je názorně prokázán účel a projev těchto smyslů, které člověk ve svém nitru pociťuje. Můžeme říct, že sv. Cyril vlastně jaksí fenomenologicky na základě jednoduchých příkladů z lidského života vysvětluje nevěřícím, jak mají vnímat kvalitu (co je pro ně dobré) a že tyto kvality jejich života mají logickou hierarchii. Aby současně ukázal, že vše dobré pochází od Boha otce skrze Krista.

Tak je zrak (oko) iniciován světlem, aby viděl Boží stvoření a našel v něm nejen viditelnost (fenomén-jev), ale navíc i jeho krásu (kvalita jevu). Sluch je iniciován bouřkou – hromem a má vést člověk prostřednictvím prožitku strachu k bohabojnosti, aby si uvědomil boží přítomnost a vlastní závislost a vydání napospas Boží moci. Chuť (zřejmě vyvolána pokrmem – v Proglasu není zmíněno, můžeme uvažovat o medu, který se používal v kontextu raného středověku jako sladidlo) dává člověku poznat v ústech sladkost (opět tedy kvalita). Čich zase poznává vůni jako kvalitu (Proglas nezmiňuje konkrétní čichový podnět, uvažovat můžeme o nějaké květině s příjemnou vůní nebo pokrmu). Je zde však ve spojitosti s prožitkem vůně zmíněno, že člověk se podobá kameni – tedy neživé věci, zbaven života bude zbaven i kvality obsažené v prožitku vůně.

Od smyslového poznání postupuje Sv. Cyril k poznání rozumovému, jemuž věnuje verše 41-64. K poznání rozumovému připojuje Sv. Cyril studium knih jako zdroj. Výsledkem studia knih se mu stává pochopení – porozumění Slovu. Zde nejsilněji zaznívá inspirace, kterou si přinesl Sv. Cyril od

⁵⁰ Celý text je v českém překladu k dispozici v knize Vašica, J.: *Literární památky epochy velkomoravské*. Vyšehrad, Praha: 2014. s. 140-143.

Sv. Řehoře Naziánského – člověk jako logikos, který je otevřen k naslouchání Božímu slovu a je mu otevřena cesta k jeho porozumění, u jedinců, kteří na této cestě pokročí, nejdále bude v dalším postupu dán i dar Ducha Svatého (charisma), aby toto Slovo šířili dále. Ve stavbě Proglasu také můžeme vidět trichotomii těla (smysly), rozumu (postupuje od smyslů ke čtení knih a jejich porozumění), duše (touží po lepším životě a po spáse – věčném životě s Bohem).

Ale protože i zde je třeba uplatnit morální ctnost uměřenosti – správné míry, protože příliš mnoho slov může vést k pravému opaku – nepochopení, přetížení posluchače, zatmění hlavního smyslu, přidává sem Sv. Cyril slova Sv. Pavla, která stanoví jasnou preferenci pěti (tedy méně) slov srozumitelných před deseti tisíci (o přesné číslo nejde, ale spíš o vyjádření přehnaně vysoké míry) nesrozumitelnými.⁵¹ Z tohoto verše můžeme pochopit, proč většina historiků, popř. církevních historiků zdůrazňuje úlohu jazyka (zde staroslověnštiny) v cyrilometodějské misii. Dle mého názoru je jazyk jen nástrojem, ale hlavní je samo Slovo, jeho význam se přeložením do dalšího jazyka nemění a neumenšuje. Po zvládnutí jazyka vlastního autochtonního obyvatelstva je třeba mnohem větší úsilí věnovat porozumění, předporozumění a kontextu, kterému místní lidé porozumějí, což je mnohem obtížnější než se jen naučit cizí jazyk, protože toho nelze dosáhnout bez toho, aby se člověk jako prostředník zapojil i na emocionální rovině – stal se jedním z těch, kterým prostředkuje, přijal něco z jejich kultury, z jejich hodnot, z jejich uvažování za své, zároveň tuto jejich tradici sdílel a aktivně se na ní podílel tím, že ji obohatí o křesťanské prvky. Jinak neporozumí, zůstane cizincem a nebude plnit svoji prostřednickou úlohu, tím bude odmítnut a nepřijat. Možná pozná a porozumí jednotlivým slovům, ale bude mu cizí kontext a celkový smysl, ale i prožívání těch, kteří s ním mluví.

Sv. Cyril vyrostl v akademickém prostředí na byzantském dvoře. Mohl tedy čerpat učení Řehoře Naziánského a seznámit se s jeho naukou (nejsilněji zaznívají u Cyrila témata Logos, logikos, trichotomie lidské osoby, jak můžeme vidět na Proglasu a jeho stavbě). Řehoř se stal jeho vzorem, jak ukazuje Cyrilův životopis. Je vyzvedávána Cyrilova moudrost i znalost mnoha jazyků.

Není divu, že dostává se svým bratrem Metodějem šanci od Theoktista, který byl císařem pověřen k provádění zahraniční politiky Byzance, působit nejdříve mezi Chazary v Povolží v dnešním jižním Rusku. Tato mise zřejmě nebyla úspěšná, Chazaři přestoupili místo na křesťanství na judaismus.

---

⁵¹ 1Kor 14,19.

Mnohem úspěšnější jsou Cyril a Metoděj na Velké Moravě, kam byli vysláni konstantinopolským patriarchou Fotiem. Můžeme přemýšlet, co je hlavní příčinou tohoto úspěchu:

- 1) jazyk – Cyril vytvořil nový jazyk s použitím řeckých písmen, staroslověnštinu, přitom využil domácího prostředí přístavního města Soluně, kde v 9. století mnoho Slovanů žilo na nižších příčkách společenského žebříčku,
- 2) zkušenost od Chazarů, Cyril se poučil, jaké způsoby misijního působení nejsou účinné, zjistil, že o povaze lidí nelze zjistit dostatek poučení pouze z knih,
- 3) upřímná a autentická snaha porozumět a přiblížit se komunitě, v níž hodlá působit misijně.

Cyrilovo prostřednictví tedy spočívá na hluboké znalosti křesťanství, Písma, ale také řecké filozofie. Přesto ví, že pouze na tomto materiálu nemůže u Slovanů stavět. Chybělo by mu předporozumění, jako klíčový prvek pro přijetí evangelizace u Slovanů. Proto hledá styčné body v Písmu, kterými dokáže zapůsobit i na moravské Slovany. Těmi jsou – jak už je uvedeno v předešlé kapitole věnované Proglasu – sladkost medu, hukl hromu, hudba, prvky společné všem kulturám, od nichž se lze odrazit na počátku inkulturace.

Špidlík hledá tuto Cyrilovu inspiraci u Řehoře Naziánského v jeho básních, ale dle mého názoru i sám Řehoř, stejně jako Cyril se mohli inspirovat ve starozákonních knihách, kde symbolika strunných nástrojů, sladkosti medu a hrozného zvuku hromu nebo blesku je také velmi často použita k účinku na posluchače a jeho emoce.

Biblické odkazy na téma sladkosti a medu, které je spojeno s poznáním Boží dobroty:

Sír 24, 20 „Už pomýšlení na mne je sladší než med, mé dědictví je nad plást medu.“

Ž19,10-13 „Hospodinova bázeň je čistá, ob stojí navždy. Hospodinovy řady jsou pravda, jsou nejvyšší spravedlivé, nad zlato vzácnější, nad množství ryzího zlata, sladší než med, než včelí med z plástve. Jsou poučením i pro tvého služebníka, když na ně dbá, má odměnu hojnou.“

Biblické odkazy na motiv hromu, blesku a Boží bázně:

2Sam 22,14-16 „Hospodin zaburácel z nebe, Nejvyšší vydal svůj hlas. Vyslal šípy a rozebral je, blesky je uvedl v zmatek. Tu se objevila koryta moře, základy světa se obnažily, když Hospodin zaútočil, když zadul svým hněvivým dechem.“

Biblické odkazy na motiv hudebních nástrojů, které hudbou oslavují Boha a jeho dobrotu:

Ž 71,22 „A já strunným nástrojem ti budu vzdávat chválu, Bože můj, za tvoji věrnost, s citerou ti budu zpívat žalmy, Svatý Izraele.“

Iz 38, 20 „Hospodine, buď mou spásou! Budeme hrát na strunné nástroje po všechny dny svého žití v Hospodinově domě.“

Tehdy ještě primitivní Slované žijící venkovským a zemědělským životem nebylo možné oslovit abstraktními pojmy řecké filozofie. Hledal to, co je jim blízké a hodnoty, které vyznávají. Jejich zkušenost byla dosud vesměs omezena na pobyt a vztahy uvnitř rodiny, domu, malé venkovské komunity. Hledal styčné body, které oni Slované používají, jimiž se jim daří zvládat emoce, pokud jsou ze svých obvyklých podmínek vytaženi.

Tak příchozí hosty, kupce a další cizí osoby vítali zřejmě sladkým pokrmem nebo nápojem. Sladká chuť bezesporu dokáže zklidnit napětí, ale také získat si přízeň osoby na naši stranu. V kombinaci se sladkými pokrmy byla hudba běžným jevem při shromáždění větší komunity při různých oslavách, jakými mohly být dožínky, svatby apod. V pohanských časech zřejmě pohostinnost byla spojována s úctou k bohyním plodnosti známými pod jmény jako Živa, Vesna, Lada.

Ale i moment hromu nebo blesku, který symbolizoval Slovanům strach a působení Boha v jejich životě, bylo vhodné využít. Plně závislí na přírodě a zemědělské obživě museli si být Slované vědomi, jak moc jsou v rukou Božích. Zde bylo zřejmě využito jejich předporozumění dané pohanskou úctou k božstvu známému jako Perun.

Takto s využitím známých kvalit, silných emocí jejich běžného života vede je Cyril svými slovy uspořádanými cíleně do básně Proglas k oblibě křesťanského učení a Písma, jako něčeho, co překonává vše dobré, co dosud znají. Ale také jako něčeho, co je dokáže vyvést z otroctví jejich starých životů.

Knihy totiž otvírají nový svět, to už není venkov, ale město, kde již nežijí jen rolníci a pastevci. Ti rozumnější z nich se mohli stát kněžími a jeho pomocníky.

3.3 Úloha prostředníka v životě a díle Tomáše kardinála Špidlíka, SJ ve vazbě na cyrilometodějskou misi

Špidlík se vymezuje vůči totalitním režimům založeným na materialistických základech (národní socialismus, marxismus-leninismus), jejichž působení zažil sám na sobě (kvůli fašismu vstoupil do jezuitského řádu, kvůli komunismu byl nucen opustit Československo). Je si však vědom, že východní spiritualita materialistický základ nemá, je naopak mnohem více duchovní než západní křesťanské v pojetí římského katolictví. Zprostředkovává toto poznání svým kolegům teologům ve Vatikánu i celé západní Evropě. Ale lze říci, že zprostředkovává na druhou stranu také katolictví zástupcům východních církví, které navštěvoval nebo kteří v Římě studovali na Východním institutu, kde on vyučoval. Bohatá je jeho publikační činnost.

Proti totalitarismu opakovaně ve svých dílech zdůrazňuje potřebu svobody člověka, která není v rozporu s Boží milostí, právě naopak svoboda a milost se prostupují, vzájemně se potřebují a spolupracují na spáse člověka. Opakem a odstrašujícím příkladem zosobněním totalitarismu v postavě Velkého inkvizitora z knihy Dostojevského, který nedokáže připustit, že by lidé mohli mít svobodu a mohli nést odpovědnost za svůj život a své rozhodování.

Špidlíkovo prostřednictví je mnohem složitější než prostřednictví obou předešlých. Zatímco Řehoř je především prostředníkem mezi dvěma nosnými školami (dvěma existujícími a funkční noocentra) Východu ve 4. století a Cyril syntézu byzantského učení přenáší úspěšně ke Slovanům s cílem vytvořit tam noocentrum nové, Špidlík čelí zkušenosti rozdělené Evropy po 2. světové válce. Kvůli tomuto rozdělení byl nucen opustit vlast, aby mohl následovat své poslání a formaci v jezuitském řádu, musí odejít do Maastrichtu a později do Vatikánu.

Rozkol Západu a Východu pro něj znamená nejsilněji železnou oponu, Sovětský blok a západní země začleněné ve strukturách NATO a EU. Můžeme tedy říci, že rozkol teologický započatý Velkým schizmatem v roce 1054 se ještě více prohloubil a dorostl do rozdělení politického a ideologického.

Přitom stále i v tomto rozdělení přežívaly, někdy i za pronásledování východní katolické církve, pravoslavné církve. Řím měl zájem s nimi spolupracovat a pomoci, aby jejich tradice nezanikla. Na začátku však musel mít Špidlík vážné problémy se svým zařazením. Římský katolík, jezuita – tedy kněz západního světa, měl kořeny slovanské, učil ruštinu a seznámil se s ruskými autory již na Velehradě, kde učil na gymnáziu, zároveň v něm stále žila vzpomínka na únik z Československa po roce 1948, tedy z východní strany železné opony.

Nevíme, co ho přesně vedlo, ale zakotvil na Východním institutu. Zde výukou východních církevních otců a východní spirituality si získal mnoho žáků a příznivců a byl následně oceněn mnohými

východními církvemi katolickými i pravoslavnými, které uznaly jeho autoritu. Jeho největší zájem však byl o spiritualitu ruskou, což je završeno jeho dílem *Ruská idea* uznávaným napříč celou Evropě, tady na Východě i Západě a přeloženým do mnoha evropských jazyků.

Opakovaně zmiňuje, že Evropa by měla zpracovat syntézu svého teologického učení – Západu i Východu. S ní věřil, že by uspěl při misiích v třetím světě. Zmiňoval svoji zkušenost z Kinshasy v Kongu, jíž otvírá téma interkulturalismu (možnost přenosu spirituality evropského Východu i Západu na další kontinenty). Na celé jeho dílo se můžeme dívat jako na jakési napodobení Sv. Tomáše Akvinského, který vytvořil rozměrnou *Summa Theologiae* jako syntézu teologie Západu, otec Špidlík sbíral v tradicích pronásledovaných církví Východu, ať se nacházely v sovětském bloku nebo v zemích s dominancí islámu. V tomto směru mu byla vzorem *Filokalia* jako sbírka učení církevních otců Východu 4. – 15. století, podobně jako mu byli příkladem Řehoř Naziánský a Cyril, pokud jde o ideu nerozdělené církve a syntézu Západu a Východu i téma prostřednictví jako charisma a povolání.⁵²

---

⁵² Srv. Sládek, Karel a Špidlík, Tomáš. *Tomáš Špidlík: A theological life*. Prague: Karolinum Press, 2019. s. 29.

Závěr

Cyriometodějská misie přinesla nový typ křesťanské inkulturace, která kromě křesťanství byla spojena i s přínosem státu (státního zřízení), feudálních vztahů, legislativy, soudní moci, kultury a civilizace.

Špidlík ukázal, že typickými znaky slovanské inkulturace jsou vitalismus, personalismus a celistvé poznávání a rozhodování osoby se středem v jejím srdci. Toto pojetí může dle Špidlíka výrazně obohatit dosavadní postupy křesťanské inkulturace obvyklé na evropském Západě a využívané na jiných kontinentech. Taková nová evropská syntéza z učení Západu a Východu je výzvou pro 21. století. Evropský západ velmi lpí na poznání, které se omezuje na smysly a rozum. K pojetí personalismu a jedinečnosti a důstojnosti osoby se evropský Západ začíná vracet až v reakci na hrůzy 2. světové války. Je také pravdou, že Západ vystřídal všechny možné ideologie a v tuto chvíli se zmítá v době postmoderní a postfaktické neschopen vykročit, pojetí vitalismu a pravdy, která dýchá, by také mohla Západ obohatit.

Inkulturaci nelze pojímat odtrženě od osoby prostředníka, který tuto svoji aktivitu vnímá jako smysl a poslání svého života. Na příkladech Řehoře Naziánského, Cyrila i Tomáše Špidlíka jsme viděli, že prostřednictvím vyžaduje silnou osobnost, která dosáhla vysoké úrovně poznání, kultury a vědění ve své domovské kultuře a je vedena Duchem svatým, aby působením získaného charismatu na druhé tento horizont své kultury překročila a dokázala obohatit o impulzy domovské kultury kulturu cizí. Předpokladem je však, že prostředník tuto cizí kulturu velmi dobře pozná zevnitř, že ji přijme za svou a opustí kulturu domovskou. Je třeba uvést, že takový prostředník je osobou, která dosáhlo vysoké úrovně znalostí v oblastech, kterým dnes říkáme humanitní vědy (kromě znalosti jazyků a pedagogických schopností zná velmi dobře kulturu, literaturu, dokáže psychologicky proniknout do myšlení místního lidu a získat si jeho přízeň, to se neobejde ani bez toho, čemu bychom dnes řekli organizační a manažerský talent nebo sociální inteligence).

Tyto principy přijal Učitelství úřad církve až ve 20. století za své prostřednictvím *Gaudium et spes*, *Catechesi tradendae* i dalších církevních dokumentů. V roce 1995 prohlásil papež Jan Pavel II. Sv. Cyrila a Metoděje za učitele Evropy. To vše dokládá jak jejich přístup z 9. století je stále aktuální i v dnešní době a může být inspirací v oblasti katecheze, misie i v jakékoli jiné oblasti našeho života, kde učitel musí nejdříve dobře poznat vnitřní i vnější svět svých žáků, aby k nim dokázal hovořit jejich řečí a na základech jimi vybudovaného předporozumění jim napomoci k vysvětlení látky nové, nového života v křesťanské zkušenosti.

Dar prostřednictvím je charismatem (darem zdarma daným), kterým prostředník napomáhá k porozumění a přijetí křesťanské víry jiným. Nejlépe to vyjádřil Sv. Pavel ve svém 1. listu Korint'ánům, 12. kapitole, kdy v daném úryvku shrnuje důležitost charismat a současně jednoty v církvi:

„Jsou rozdílná obdarování, ale tentýž Duch; rozdílné služby, ale tentýž Pán; a rozdílná působení moci, ale tentýž Bůh, který působí všechno ve všech. Každému je dán zvláštní projev Ducha ke společnému prospěchu. Jednomu je skrze Ducha dáno slovo moudrosti, druhému slovo poznání podle téhož Ducha, někomu zase víra v témž Duchu, někomu dar uzdravování v jednom a témž Duchu, někomu působení mocných činů, dalšímu zase prorocství, jinému rozlišování duchů, někomu dar mluvit ve vytržení, jinému dar vykládat, co to znamená. To všechno působí jeden a týž Duch, který uděluje každému zvláštní dar, jak sám chce. Tak jako tělo je jedno, ale má mnoho údů, a jako všechny údy těla jsou jedno tělo, ač je jich mnoho, tak je to i s Kristem.“

Jiným způsobem vyjadřuje podobné myšlenky s odkazem na povolání prostředníka jako nositele trvalé evangelizace, který má přinést křesťanskou inkulturaci především do společenství na periferii, papež František ve své exhortaci *Evangelii gaudium*. Takový prostředník má být tím, kdo především zahájí proces evangelizace a ponechá další působení Duchu svatému a času, který přijde (*kairos*), a i když při svém počínání narazí na problémy, nechá ve svém srdci zvítězit jednotu nad konfliktem, ve svém rozumu realitu nad ideou (ideologií) a ve svém konání a směřování upřednostní zájem celku před zájmy partikulárními.

Jsem toho názoru, že Sv. Řehoř Naziánský, Sv. Cyril i Tomáš Špidlík, SJ svých charismat dokázali plně využít tak, aby tomuto nároku papeže Františka plně na všech 4 zmíněných rovinách vyhověli.

Seznam literatury

Primární zdroje:

Špidlík, T. a Ambros, P. *Svatí Cyril a Metoděj mezi námi: vybrané otázky cyrilometodějské tradice: bibliografie 1990-2011*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011.

Špidlík, T. *Deo gratias: Velehrad jako symbol křesťanských kořenů západní a východní Evropy = Velehrad as a symbol of the Christian roots of western and eastern Europe*. Překlad Irma Charvátová a Tony Long. Velehrad: Římskokatolická farnost Velehrad ve spolupráci s vydavatelstvím FOTEP Brno, 2018.

Špidlík, T. *Duchovní jednotu nové Evropy*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2007.

Špidlík, T. et al. *Nové cesty pastorální teologie: krása jako východisko*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008.

Špidlík, T. *Řehoř Naziánský: úvod ke studiu jeho duchovní nauky*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010.

Špidlík, T. *Spiritualita křesťanského Východu: systematická příručka*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002.

Špidlík, T. *Tradice Východu a Západu v dialogu: komplementarita západní a východní teologie*. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, s.r.o., 2015.

Špidlík, T. „Personalismus“ a „Východní spiritualita“ (slovníková hesla), in *Encyklopedický slovník křesťanského Východu*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010.

Špidlík, T. Cyril a Metoděj - světcí stále aktuální. In: *Acta VIII. Conventus Velehradensis anno 2007: k hlubší solidaritě mezi křesťany v Evropě = do hlybšoji solidarnosti miž chrystyjanamy u Jevropi = towards a deeper solidarity among Christians in Europe*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011.

Špidlík, T. Cyrilometodějská tradice, in *Nový život, Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry*, 39/7-8 (1987), s. 118-120, česky T.Š. *Miscellanea*, X, s. 254-255.

Špidlík, T. *O povolání: několik užitečných úvah*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011.

Špidlík, T. Povaha slovanského apoštola svatého Cyrila, in *Aa.Vv., Se znamením kříže, Křesťanská akademie, Roma 1967*, s. 31-33, *Miscellanea*, XII, 132-135.

Špidlík, T. *Ekumenismus*. *Miscellanea* X, s. 85-86.

Špidlík, T. *Dostojevský-hledač lidské svobody*. *Miscellanea* X, s. 185.

Špidlík, T. *Cyrlometodějská tradice*. *Miscellanea* X, s. 254-255.

Špidlík, T. *Dýchat oběma stranami plic*. *Miscellanea* XV, s. 181-184.

Špidlík, T. *Cyrlometodějská idea a slovanský mesianismus*. *Miscellanea* X, s. 325-326.

Špidlík, T. *Ekumenismus v cyrlometodějské tradici*. *Miscellanea* X, s. 268-269.

Špidlík, T. *Slovanská spiritualita*. *Miscellanea* X, 383-386.

Špidlík, T. Slovanská inkulturace. *Miscellanea XII*, s. 158-161.

Špidlík, T. Co pro mne znamená Velehrad. *Miscellanea XII*, s. 370-372.

Špidlík, T. Ke kořenům Evropy. Na začátku bylo umění. Krása zachrání svět. *Miscellanea XV*, s. 158-164.

Špidlík, T. Svatý Cyril a voják Švejk. U věrozvěstů Cyrila a Metoděje začíná naše kultura a poznání moudrosti, in *Mladá Fronta Dnes*, 4.7.2006.

Vašica, Josef a Hauptová, Zoe, ed. *Literární památky epochy velkomoravské: 863-885*. Praha: Vyšehrad, 2014.

Internetové odkazy:

http://www.bbc.co.uk/czech/interview/story/2003/11/printable/031114_spidlik.shtml ve stavu ze dne 31.1.2020

http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_cs.html ve stavu ze dne 20.5.2021

<http://download2.katechetiolomouc.cz/katechete/dokumenty/catechesi-tradendae.pdf> ve stavu ze dne 20.5.2021

<https://www.socialninauka.cz/files/files/Evangeliu%20gaudium.pdf> ve stavu ze dne 20.5.2021

Sekundární zdroje:

Altrichter, M. et al. *Velehrad na křižovatkách evropských dějin*. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, s.r.o., 2016.

Ambros, P. *Kardinál Tomáš Špidlík SJ - starzec a teolog nerozdělené církve: kompletní bibliografie 1938-2011*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2012.

Hübnerová, B. a Válka, D. *České stopy v Římě*. Praha: Knižní klub, 2018.

Sládek, K. et al. *Význam cyrilometodějství pro integraci slovanských národů do evropských struktur*. Sborník příspěvků. Praha: Apoštolský exarchát Řeckokatolické církve v České republice, 2009.

Sládek, Karel a Špidlík, Tomáš. *Tomáš Špidlík: a theological life*. Prague: Karolinum Press, 2019.

Špaček, M. *Poznání Boha a veškeré skutečnosti podle Tomáše Špidlíka*

Internetové odkazy:

<http://cestykatecheze.cz/casopis/2010-1/Inkulturace.html> ve stavu ze dne 30.4.2021